

**Επιλεγμένα εργαλεία
συμμετοχικών διαδικασιών
και
μερικά παραδείγματα
από τη διαχείριση υδάτινων πόρων**

Αθήνα, Φεβρουάριος 2003

Το περιεχόμενο αυτού του εγχειριδίου αποτέλεσε τη βάση για την παρουσίαση και το εργαστήριο για τις συμμετοχικές διαδικασίες που διεξήγαγε το WWF στα πλαίσια των διημερίδων με θέμα: « Εφαρμογή της Οδηγίας-Πλαίσιο για το Νερό: Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης και των πολιτών για τη διασφάλιση της μακροπρόθεσμης διατήρησης των υδάτινων πόρων» που διοργάνωσε το WWF Ελλάς σε συνεργασία με την Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδας και την Ένωση Δημοτικών Επιχειρήσεων Ύδρευσης Αποχέτευσης στη Ρόδο 29-30 Νοεμβρίου και στη Θεσσαλονίκη 6-7 Δεκεμβρίου 2002.

Το κείμενο του μέρους Α' του εγχειριδίου αποτελεί αποσπάσματα από το βιβλίο: Borrini-Feyerabend, G. (ed.), *Beyond Fences: Seeking Social Sustainability in Conservation, Volume 2: A Resource book*, IUCN, Gland Switzerland, 1997
Copyright: (1997) IUCN, BSP, The World Bank, WWF US, PVO-NGO NMRS Project, CIFOR, Intercooperation. Η αναπαραγωγή των κειμένων επιτρέπεται για εκπαιδευτικούς ή άλλους μη-κερδοσκοπικούς σκοπούς εφόσον αναφέρεται η πηγή.

Το κείμενο του Μέρους Β' του εγχειριδίου προέρχεται από το εγχειρίδιο της Ομάδας Εργασίας για την ανάπτυξη των κατευθυντήριων αρχών για τις συμμετοχικές διαδικασίες στο πλαίσιο της Κοινής Εφαρμογής Στρατηγικής για την Οδηγία-Πλαίσιο για το Νερό, *Guidance on Public Participation in Relation to the Water Framework Directive: Active involvement, consultation and public access to information, ANNEX 2: Examples of public participation in water management projects*, 2002

Μετάφραση Μέρος Α':	Σοφία Παχή
Απόδοση Μέρος Β':	Ελένη Σβορώνου
Ομάδα Σύνταξης WWF Ελλάς:	Ελένη Σβορώνου Μαρίνα Συμβουλίδου Δάφνη Μάντζιου

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	3
Μέρος Α': Επιλεγμένα εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών	4
Κεφάλαιο 1: Συμμετοχή σε πρωτοβουλίες προστασίας της φύσης: τι, πως, πότε, γιατί;	5
1.1 τα οφέλη της συμμετοχής	
1.2 τα προβλήματα που παρουσιάζει η συμμετοχή	
1.3 πως οργανώνεται η συμμετοχή	
1.4 τι συνιστά «αποτελεσματική συμμετοχή» στο πλαίσιο μιας πρωτοβουλίας προστασίας της φύσης;	
Κεφάλαιο 2: Επικοινωνία με την κοινότητα	
2.1 συναντήσεις ανοιχτές στο κοινό	
2.2 παρουσιάσεις με οπτικοακουστικά μέσα	
2.3 ραδιοφωνικές εκπομπές	
Κεφάλαιο 3: Συλλογή και αξιολόγηση πληροφοριών	
3.1 συνεντεύξεις ομάδων στο φυσικό τους χώρο	
3.2 συνεντεύξεις εστιασμένων ομάδων	
3.3 ημι-δομημένες συνεντεύξεις με καίρια πρόσωπα	
3.4 χρήση φωτογραφιών και διαφανειών	
3.5 ανάλυση τάσεων	
3.6 χαρτογράφηση χρήσεων γης	
3.7 χαρτογράφηση χρονικών περιόδων	
Κεφάλαιο 4: Σχεδιασμός	
4.1 καταγισμός ιδεών από τα μέλη της ομάδας	
4.2 καθοδηγούμενη φανταστική επίσκεψη στο μέλλον	
4.3 χαρτογράφηση προβλημάτων και λύσεων	
4.4 ονομαστικές απαντήσεις των μελών της ομάδας	
4.5 ασκήσεις ιεράρχησης	
Κεφάλαιο 5: Επίλυση διαφωνιών	
5.1 διαδικασία διαπραγμάτευσης/ διαμεσολάβησης	
Κεφάλαιο 6: Παρακολούθηση & Αξιολόγηση	
6.1 παρουσιάσεις των άμεσα ενδιαφερομένων	
Μέρος Β': Παραδείγματα συμμετοχικών διαδικασιών από τη διαχείριση υδάτινων πόρων	
Κεφάλαιο 7: Παραδείγματα περιοχών που εφάρμοσαν Συμμετοχικές Διαδικασίες στον σχεδιασμό της διαχείρισης των υδάτινων πόρων τους.	
7.1 Η περίπτωση της διαχείρισης των πλημμυρικών πεδιάδων μιας περιοχής στην Ανατολική Αγγλία.	
7.2 Η περίπτωση της διαχείρισης των Λιμνών Veluwe στην Ολλανδία.	
7.3 Καθαρίζοντας τον ποταμό Tubaek (Δανία) από τα νιτρικά.	
7.4 Σύντομη αναφορά σε άλλα παραδείγματα.	
7.4.1 Μείωση της κατανάλωσης νερού από τη βιομηχανία, Δανία.	
7.4.2 Διαχείριση πλημμυρικών πεδιάδων στο Σόμερσετ της Αγγλίας	
7.4.3 Συστάσεις Εθνικών Επιτροπών και Συμβουλευτικών Σωμάτων	
7.4.4 Ενημερωτικές επιστολές προς το κοινό για την Οδηγία για το νερό, περιοχή Thuringia Γερμανίας	
7.4.5 Χρήση πολλαπλών εργαλείων στις συμμετοχικές διαδικασίες για τη διαχείριση του Ρήνου, Γερμανία	

Εισαγωγή

Αγαπητά στελέχη της τοπικής αυτοδιοίκησης,

Η ταχύτητα στον σχεδιασμό, τη λήψη αποφάσεων, την εφαρμογή μέτρων και την αξιολόγησή τους συνιστά σημαντικό παράγοντα για την επιτυχία του έργου όλων όσοι ασχολούμαστε, ο καθένας από το δικό του πόστο, με τη διαχείριση των φυσικών πόρων. Πολλές φορές χρειάζεται να δράσουμε άμεσα και αποφασιστικά για να σώσουμε ή να προλάβουμε μια σοβαρή υποβάθμιση στην κατάσταση των πολύτιμων αυτών πόρων. Ωστόσο ερχόμαστε αντιμέτωποι με χίλιες δυο δυσκολίες όπως γραφειοκρατικές διαδικασίες, πολυαρχία, περίπλοκη νομοθεσία, έλλειψη πόρων, άρνηση της τοπικής κοινωνίας ή και αντίδραση συγκεκριμένων ομάδων. Αντιμέτωποι με αυτό το πλέγμα δυσκολιών, το αίτημα της εφαρμογής συμμετοχικών διαδικασιών στη λήψη αποφάσεων φαντάζει παράλογο! Ποιος θέλει να ρωτήσει το κοινό για θέματα που απαιτούν επιστημονική και εξειδικευμένη γνώση; Πού θα βρει τον χρόνο να ενημερώσει το κοινό για να το φέρει στο επίπεδο που χρειάζεται για να συμμετάσχει ενεργά στον σχεδιασμό της χρήσης των φυσικών πόρων;

Κι όμως αυτό που θα επενδύσουμε σε χρόνο και χρήμα σήμερα θα αποδώσει τα μέγιστα αύριο. Αυτό διδάσκει η πολυετής, στο εξωτερικό, και πιο πρόσφατη στη χώρα μας, εμπειρία στις συμμετοχικές διαδικασίες. Ο λόγος είναι απλός: ακόμη και οι πλέον πεφωτισμένες αποφάσεις θα μείνουν ανεφάρμοστες εάν δεν τις υποστηρίζει το κοινό που θα κληθεί να τις εφαρμόσει (ή να πληρώσει γι αυτές). Πολύ περισσότερο ανταμείβουν όμως οι συμμετοχικές διαδικασίες τους τοπικούς άρχοντες που αποφασίζουν να τις εφαρμόσουν γιατί εξασφαλίζουν πολιτική, ηθική και ουσιαστική υποστήριξη του έργου τους. Εξασφαλίζουν αληθινά δημοκρατικές διαδικασίες. Οι πολίτες αισθάνονται ενεργοί συμμετέχοι στα κοινά. Ακόμη κι αν οι τελικές αποφάσεις δεν τους βρίσκουν σύμφωνους, θα τις σεβαστούν, εφόσον έχουν νοιώσει ότι έχουν συμβάλει στη διαμόρφωσή της, έστω και διαφωνώντας.

Η Οδηγία πλαίσιο για το νερό δίνει ιδιαίτερη σημασία στις συμμετοχικές διαδικασίες. Το άρθρο 14 εξηγεί συγκεκριμένα σε ποια στάδια της εφαρμογής της πρέπει να εφαρμοστούν συμμετοχικές διαδικασίες και πώς θα πρέπει αυτές να καταγραφούν. Το τι είναι όμως και πώς εφαρμόζονται οι συμμετοχικές διαδικασίες δεν περιέχεται, βέβαια, στην Οδηγία. Γι αυτό, ερευνήσαμε τη βιβλιογραφία, ανατρέξαμε στην εμπειρία μας, τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο, εντοπίσαμε πετυχημένα παραδείγματα διεθνώς, αντλήσαμε από τη δουλειά που έχει κάνει το WWF ειδικά για το θέμα των συμμετοχικών διαδικασιών στην εφαρμογή της Οδηγίας και ετοιμάσαμε αυτό το μικρό εγχειρίδιο.

Ξεκινώντας από την παραδοχή ότι η πληροφόρηση του κοινού δεν είναι παρά το πρώτο στάδιο για να εξασφαλιστεί η ουσιαστική συμμετοχή του κοινού στον σχεδιασμό της διαχείρισης των υδατικών πόρων, παρουσιάζουμε την ποικιλία των μέσων που προσφέρονται για να πετύχουμε τον τελικό στόχο. Η όλη διαδικασία απαιτεί σχεδιασμό, χρόνο, ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους. Σε κάθε περιοχή, άλλωστε, ανάλογα με τα ειδικά προβλήματα που υπάρχουν στη διαχείριση του νερού, και τον τρόπο που τα αντιμετωπίζει η τοπική κοινωνία, θα πρέπει να γίνουν διαφορετικές επιλογές για τον τρόπο εφαρμογής των συμμετοχικών διαδικασιών. Ελπίζουμε το εγχειρίδιο αυτό να αποτελέσει πηγή έμπνευσης για την επιλεκτική ή συνολική αντιγραφή ιδεών, ανάλογα με τους διαθέσιμους πόρους και τις προτεραιότητες κάθε περιοχής. Η φύση και το τοπικές κοινωνίες το έχουν ανάγκη.

Η ομάδα σύνταξης του WWF Ελλάς παραμένει στη διάθεσή σας για περισσότερες πληροφορίες, συμβουλές και επίλυση δυσκολιών σε θέματα συμμετοχικών διαδικασιών.

Ελένη Σβορώνου

Μέρος Α΄

Επιλεγμένα εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών

Κεφάλαιο 1

Συμμετοχή σε πρωτοβουλίες προστασίας της φύσης: τι, πώς, πότε, γιατί;

Εάν συλλογιστούμε τι σημαίνει ο όρος «συμμετοχή» - λαμβάνω μέρος, μοιράζομαι, ενεργώ από κοινού - θα αντιληφθούμε ότι η συμμετοχή των ανθρώπων είναι ουσιαστικά η ραχοκοκαλιά του κοινωνικού βίου. Εδώ και χιλιετίες, οι άνθρωποι «συμμετέχουν» στη διαμόρφωση των πολιτισμών τους και των στρατηγικών επιβιώσής τους σε πολλά και ποικίλα φυσικά περιβάλλοντα. Ο καταμερισμός καθηκόντων και αρμοδιοτήτων κυριαρχεί σχεδόν από τότε που ο άνθρωπος εμφανίστηκε επάνω στη γη. Στην αρχή λάμβανε χώρα σε αυτορρυθμιζόμενες μικρές ομάδες - των 50 ή 60 ατόμων - που είχαν άμεσες διαπροσωπικές σχέσεις και μοιράζονταν από κοινού τις δραστηριότητες αναζήτησης τροφής, τον ελεύθερο χρόνο και τις εμπειρίες της καθημερινής ζωής.

Με την έλευση της γεωργίας, και ιδίως με την ανάπτυξη της βιομηχανικής παραγωγής, οι κοινωνικές αυτές μονάδες μεγάλωσαν, διαφοροποιήθηκαν και εξειδικεύτηκαν. Ορισμένες ομάδες ανέπτυξαν και προώθησαν κανόνες και συμμετοχικές διαδικασίες για τα οποία τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας έδειξαν στην πορεία ενδιαφέρον, αδιαφορία ή και εχθρότητα. Η αυθόρμητη συμμετοχή συνιστούσε πλέον έμπρακτη απόδειξη εμπιστοσύνης προς την ομάδα.

Τις τελευταίες δεκαετίες, στην κοινωνικοπολιτική ζωή κυριαρχούν όλο και περισσότερο ο ευρύς σχεδιασμός, οι κρατικές υπηρεσίες και κανονισμοί, τα επιχειρηματικά έργα και τα προγράμματα ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό, «η συμμετοχή των ανθρώπων» εκτιμάται και επιδιώκεται ουσιαστικά από όλους ανεξαιρέτως τους φορείς. Γιατί συμβαίνει αυτό; Ποια είναι τα οφέλη της συμμετοχής; Πιο συγκεκριμένα, ποια είναι τα οφέλη που προκύπτουν από την ανάληψη πρωτοβουλιών προστασίας της φύσης;

1.1 Τα οφέλη της συμμετοχής

Κατ' αρχάς, η συμμετοχή καθιστά δυνατή την **κινητοποίηση** και την πλήρη **αξιοποίηση των γνώσεων**, των **δεξιοτήτων** και των **πόρων των ντόπιων**. Οι ντόπιοι μπορούν να κατανοήσουν πλήρως τις αιτίες της αποψίλωσης των δασών ή της διάβρωσης του εδάφους στο χώρο που τους περιβάλλει, καθώς και τις λύσεις που τυχόν υπάρχουν για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών. Ενδεχομένως γνωρίζουν πώς να βρίσκουν και να χρησιμοποιούν φυτά με μοναδικές ιδιότητες ή πώς να διώχνουν τα ζώα ώστε να μην προκαλούν ζημιές στα νεαρά φυτά. Μπορούν να παράσχουν εργασία, γη, τροφή, κατάλυμα ή εργαλεία για την υλοποίηση ενός προγράμματος. Τέτοιου είδους συνεισφορές αυξάνουν την ευελιξία μιας πρωτοβουλίας και την καλύτερη ανταπόκρισή της στις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε περιοχής. Επίσης, μειώνουν την πιθανότητα διάπραξης σφάλματος με μεγάλες περιβαλλοντικές συνέπειες και συχνά αποτελούν καθοριστικό παράγοντα για την επιτυχία ή την αποτυχία του προγράμματος. Ουσιαστικά, το κύριο όφελος που απορρέει από τη συμμετοχή των ντόπιων είναι η ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της αναληφθείσας κάθε φορά πρωτοβουλίας προστασίας της φύσης.

Άλλο σημαντικό όφελος είναι η **αποτελεσματικότερη χρήση των πόρων**. Οι γνώσεις και οι δεξιότητες των ντόπιων συμβάλλουν στην ελαχιστοποίηση της σπατάλης των πόρων και στην επίτευξη σημαντικών αποτελεσμάτων με ελάχιστες επενδύσεις. Με τη συμμετοχή των ντόπιων το πρόγραμμα ωφελείται πλήρως από ανθρώπινους και υλικούς πόρους οι οποίοι σε αντίθετη περίπτωση θα έμεναν αναξιοποίητοι ή σχεδόν αναξιοποίητοι. Επίσης, εάν το πρόγραμμα παρακολουθείται από ντόπιους, αποτρέπεται η υπέρμετρη χρήση των πόρων και επιβάλλεται η υποχρέωση λογοδοσίας και ο σεβασμός των κανόνων.

Κυρίως, όμως, η συμμετοχή των ντόπιων αποτελεί τη μοναδική **εγγύηση βιωσιμότητας** κάθε πρωτοβουλίας που αναλαμβάνεται με στόχο την προστασία της φύσης. Ουσιαστικά, τα θετικά αποτελέσματα αυτών των πρωτοβουλιών αφορούν άμεσα - τουλάχιστον εν δυνάμει - τους ντόπιους. Όταν οι πρωτοβουλίες αυτές ξεκινούν από τους ίδιους τους ντόπιους ή όταν οι ντόπιοι συμμετέχουν στη διαμόρφωσή τους, όταν επενδύουν σε αυτές τις ελπίδες και τους πόρους τους, τότε είναι πιθανότερο να ενδιαφερθούν για τη βιωσιμότητά τους μακροπρόθεσμα. Εξάλλου, στην πράξη, οι τοπικές κοινότητες διακρίνονται από μεγαλύτερη σταθερότητα και διάρκεια σε σχέση με τις εθνικές κυβερνήσεις. Οι επενδύσεις που πραγματοποιούν προορίζονται για την επόμενη γενιά και όχι για τις επόμενες εκλογές.

Οι φορείς που ενδιαφέρονται για την αποτελεσματικότητα, την αποδοτικότητα και τη βιωσιμότητα των πρωτοβουλιών που αναλαμβάνονται για την προστασία της φύσης μπορούν επομένως να ωφεληθούν από τη συμμετοχή των ντόπιων. Όμως, η συμμετοχή έχει **άμεσα οφέλη και για τους ίδιους τους ντόπιους**. Όταν οι ντόπιοι συμμετέχουν στην αξιολόγηση περιβαλλοντικών προβλημάτων, πόρων και ευκαιριών, αποκτούν γνώσεις και αρχίζουν να συνειδητοποιούν τη σημασία των διαφόρων παραγόντων που επηρεάζουν τη ζωή τους. Όταν οι ντόπιοι ενεργούν και συμβάλλουν, συνήθως αποκτούν νέες δεξιότητες και μαθαίνουν να αυτό-οργανώνονται, γεγονός που έχει ποικίλα οφέλη για την τοπική ισότητα και αυτοδυναμία, καθώς και για την καλλιέργεια συλλογικού πνεύματος ή συλλογικής ταυτότητας.

Πλαίσιο 1: Αναμενόμενα οφέλη της συμμετοχής

Τα οφέλη που αναμένονται από τη συμμετοχή των ντόπιων σε μια πρωτοβουλία προστασίας της φύσης είναι τα εξής:

- *οι γνώσεις, οι δεξιότητες και οι πόροι των ντόπιων αξιοποιούνται καλύτερα*
- *η πρωτοβουλία καθίσταται πιο αποτελεσματική, πιο αποδοτική και πιο βιώσιμη*
- *οι ντόπιοι και οι «ξένοι» συνειδητοποιούν καλύτερα τα προβλήματα, τους πόρους και τις ευκαιρίες και μοιράζονται αυτή τη γνώση*
- *οι ντόπιοι και οι «ξένοι» μοιράζονται και διαφοροποιούν τις γνώσεις και δεξιότητές τους*
- *ιδρύονται νέοι τοπικοί σύλλογοι και φορείς ή οι ήδη υπάρχοντες ισχυροποιούνται και καθίστανται πιο αποτελεσματικοί*
- *ενθαρρύνεται και καλλιεργείται η ανάληψη πρωτοβουλιών από τους ντόπιους και ενισχύεται η αυτοδυναμία τους*
- *η τοπική κοινωνία ωριμάζει ενδεχομένως περισσότερο και καθίσταται λιγότερο πατερναλιστική, και*
- *ενισχύονται σημαντικά η ανάπτυξη, η δημοκρατία και η ισότητα.*

1.2 Τα προβλήματα που παρουσιάζει η συμμετοχή

Η συμμετοχή έχει λοιπόν πολλά οφέλη. Πρέπει, όμως, να επιδιώκεται πάντοτε και παντού; Μήπως δημιουργεί και προβλήματα; Κατά την υλοποίηση μιας πρωτοβουλίας, θα πρέπει ενδεχομένως να λαμβάνονται υπόψη τα ακόλουθα ζητήματα και προβλήματα που είναι πιθανό να προκύψουν:

- Η πλήρης συμμετοχή των ντόπιων και η ανάθεση σε αυτούς αρμοδιοτήτων αναπτύσσονται καλύτερα στους κόλπους δημοκρατικών κοινωνιών. Ωστόσο, πολλές κοινότητες στις οποίες υλοποιούνται πρωτοβουλίες προστασίας της φύσης έχουν εκ φύσεως αυστηρή ιεραρχία και ακολουθούν γενικά τις αποφάσεις των τοπικών αρχόντων. Στις εν λόγω κοινότητες, η συμμετοχή ορισμένων ομάδων που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση μπορεί να **συγκρούεται με τα τοπικά ήθη** (π.χ., η συμμετοχή των γυναικών, των ανθρώπων που δεν είναι ιδιοκτήτες γης, των εθνικών μειονοτήτων, κτλ.).
- Η ίδια η έννοια της συμμετοχής μπορεί να είναι **ξένη σε ορισμένες κοινωνίες** και ομάδες. Για παράδειγμα, το θάρρος που απαιτείται για να εκφράσει κάποιος τις απόψεις και τα συμφέροντά του (που διαφέρουν από τις απόψεις και τα συμφέροντα των υπολοίπων) ενδεχομένως να θεωρείται «απρεπές» και να συγκρούεται με τα ισχύοντα πρότυπα αποδεκτής συμπεριφοράς. Μάλιστα, ακόμη και η άποψη ότι στους κόλπους μιας κοινότητας υπάρχουν διαφορετικά συμφέροντα απορρέει ευρέως από το οικονομικό και πολιτιστικό πλαίσιο των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών.
- Οι **εθνικές κυβερνήσεις** ενδέχεται να μην επιθυμούν τη συμμετοχή των ντόπιων ή την ανάθεση αρμοδιοτήτων σε αυτούς, ιδίως εάν την εκλαμβάνουν ως **απειλή για τη δική τους εξουσία** ή ως ενθάρρυνση της αντιπολίτευσης. Η συμμετοχική προσέγγιση δεν μπορεί να εφαρμοστεί επίσης σε περιοχές στις οποίες οι κάτοικοι διαφωνούν με την κυβερνητική πολιτική ή σε περιοχές στις οποίες επικρατεί πλήρης έλλειψη κανόνων και θεσμικής στήριξης.
- Οι συμμετοχικές διαδικασίες απαιτούν **επενδύσεις σε χρόνο και πόρους**. Ενδεχομένως, να μην είναι διαθέσιμοι οι απαιτούμενοι πόροι ή κάποιες δραστηριότητες να μην είχαν προβλεφθεί κατά τον αρχικό σχεδιασμό της πρωτοβουλίας προστασίας της φύσης. Στην περίπτωση αυτή, οι υπεύθυνοι διαχείρισης καλούνται να επιδείξουν πρωτοβουλία και εφευρετικότητα.
- Οι συμμετοχικές προσεγγίσεις απαιτούν **μακροχρόνια δέσμευση**. Τα αποτελέσματά τους είναι πολύ πιθανό να αργήσουν να εμφανιστούν, γεγονός που μπορεί να θέσει υπό δοκιμασία την υπομονή των χορηγών, των υπεύθυνων διαχείρισης του προγράμματος, του προσωπικού αλλά και των ντόπιων. Οι απειλές που δέχονται οι φυσικοί πόροι είναι πιθανό να αυξάνονται σταδιακά και η ανάγκη ανάληψης άμεσης δράσης ενδέχεται να αποθαρρύνει τους ανθρώπους από το να ξεκινήσουν μακροχρόνιες συμμετοχικές διαδικασίες.
- Απαιτείται **πολύς χρόνος και πολλοί πόροι** προκειμένου να επιτευχθεί **καλό επίπεδο επικοινωνίας** μεταξύ των ντόπιων και των εργαζομένων για την υλοποίηση της πρωτοβουλίας οι οποίοι μπορεί να προέρχονται από την κεντρική διοίκηση ή από το εξωτερικό.
- Ίσως χρειαστεί να γίνουν κάποιοι **συμβιβασμοί** όσον αφορά τους **στόχους του προγράμματος**. Για παράδειγμα, μια πρωτοβουλία προστασίας της φύσης που σχεδιάζεται από ξένα προς την περιοχή άτομα μπορεί να προτείνει την πλήρη απαγόρευση της πρόσβασης των ντόπιων στους φυσικούς πόρους, γεγονός που είναι πολύ πιθανό να θεωρήσουν απαράδεκτο οι ντόπιοι.

- Η έμφαση που δίδεται ενδεχομένως στη συμμετοχική διαδικασία μπορεί να αποβεί **σε βάρος του τεχνικού περιεχομένου της πρωτοβουλίας** προστασίας της φύσης, τόσο από άποψη προσοχής όσο και πόρων.
- Η συμμετοχική διαδικασία απαιτεί **συντονισμό** από ειδικούς και **σαφείς στόχους**, προκειμένου να αποφευχθούν χαοτικές συναντήσεις καθώς και το ενδεχόμενο να χαθεί ολοκληρωτικά ο έλεγχος της πρωτοβουλίας.

Πλαίσιο 2: Αμφισημία της έννοιας «συμμετοχή»

Το ευρύ ενδιαφέρον που εκδηλώνεται σήμερα για τη συμμετοχή των ανθρώπων σε περιβαλλοντικά και αναπτυξιακά προγράμματα οφείλεται ασφαλώς στα εντυπωσιακά οφέλη που αναμένεται ότι θα αποφέρει η συμμετοχή. Οφείλεται επίσης, όμως, και σε μια αμφισημία της ίδιας της έννοιας «συμμετοχή». Οι πιθανές ερμηνείες της συμμετοχής (που με τη σειρά τους συνεπάγονται διαφορετικές ερμηνείες των εννοιών «ανάπτυξη» και «δημοκρατία») εκτείνονται από τον ορισμό που θέλει τη συμμετοχή να είναι «μέσο για τη διευκόλυνση και τη βελτίωση των εξωτερικών παρεμβάσεων» έως τον ορισμό που θεωρεί τη συμμετοχή «αυτοσκοπό».

Εάν οι ντόπιοι συμμετέχουν, είναι πρόθυμοι να παράσχουν τοπικούς πόρους: αυτή είναι η βασική λογική που κρύβεται πίσω από την ερμηνεία της συμμετοχής ως «μέσου». Για παράδειγμα, οι άνθρωποι συμμετέχουν παρέχοντας δωρεάν εργασία σε έργα που γίνονται στην περιοχή, δωρεάν ή πολύ φθηνή διαμονή και διατροφή στους ξένους εργαζόμενους ή παρέχοντας γη, ξυλεία, οικοδομικά υλικά, ζώα, νερό, κτλ. Στο πλαίσιο αυτό θεωρείται ότι «συμμετέχουν» μόνο οι άνθρωποι που ασχολούνται με συγκεκριμένες δραστηριότητες σε μια δεδομένη χρονική περίοδο. Το φαινόμενο αυτό μπορεί να παρακολουθηθεί και να αξιολογηθεί σχετικά εύκολα.

Η λογική που κρύβεται πίσω από την ερμηνεία της συμμετοχής ως «αυτοσκοπού» είναι ανώτερη και η εφαρμογή και η αξιολόγησή της πιο πολύπλοκες. Οι άνθρωποι συμμετέχουν αναλαμβάνοντας ενεργό ρόλο στον σχεδιασμό, στη λήψη αποφάσεων, στην εφαρμογή και στην αξιολόγηση των πρωτοβουλιών. Έτσι, οι άνθρωποι - κυρίως οι φτωχοί και οι λιγότερο ευνοημένοι - μαθαίνουν να οργανώνονται για να υπερνικήσουν τα προβλήματα και για να πάρουν όσο το δυνατό περισσότερο στα χέρια τους τον έλεγχο του δικού τους περιβάλλοντος και των μέσων που θα τους εξασφαλίσουν τα προς το ζην. Με τον τρόπο αυτό, η επιδίωξη συμμετοχής στοχεύει πέρα από μια συγκεκριμένη πρωτοβουλία. Βασικός δείκτης επιτυχίας είναι η ανάπτυξη και η ενίσχυση των τοπικών οργανώσεων, οι οποίες μπορούν πλέον να εκπροσωπούν τα συμφέροντα των ντόπιων και να διατυπώνουν τις ανησυχίες τους ακόμη και μετά την ολοκλήρωση μιας συγκεκριμένης πρωτοβουλίας.

Οι ανωτέρω απόψεις δεν φαίνεται να συμβαδίζουν, αλλά, όπως συμβαίνει συχνά στη ζωή, συγκεκριμένοι άνθρωποι σε συγκεκριμένες περιστάσεις επηρεάζουν τελικά περισσότερο την έκβαση ενός εγχειρήματος από ότι οι ιδεολογικές προσεγγίσεις. Ορισμένες φορές, οι ντόπιοι ανταποκρίνονται θετικά και στηρίζουν την αναληφθείσα πρωτοβουλία παρόλο που η συμμετοχή τους σε αυτή επιδιώκεται μόνο για λόγους οικονομίας και απόδοσης της εργασίας. Σε άλλες περιπτώσεις πάλι, φορείς με τελείως αγαθές προθέσεις δεν κατόρθωσαν να πείσουν τους ντόπιους να ασχοληθούν με την ανάπτυξή τους και/ή να δεχθούν να αναλάβουν αρμοδιότητες για τη βελτίωση του περιβάλλοντός τους.

1.3 Πως οργανώνεται η συμμετοχή;

Δεν υπάρχει συγκεκριμένη συνταγή για την επιτυχία της συμμετοχικής διαδικασίας. Γενικά, πάντως, πρέπει να καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια προκειμένου να μην υπάρχουν αμφισημίες και προκειμένου να καθίσταται σαφές το «γιατί», το «που», το «πότε» και το «πώς» θα συμμετάσχουν οι άνθρωποι στην πρωτοβουλία

προστασίας της φύσης (βλέπε πλαίσιο 3: Προσεκτικός σχεδιασμός της συμμετοχής). Μόνο όταν πληρούνται οι προϋποθέσεις αυτές, πρέπει να επιτρέπεται η έναρξη, ο συντονισμός και η συνέχιση της συμμετοχικής διαδικασίας. Ίσως ακούγεται παράξενο, αλλά η συμμετοχή των ντόπιων σε πρωτοβουλίες προστασίας της φύσης απαιτεί προσεκτικότατο σχεδιασμό.

Πλαίσιο 3: Προσεκτικός σχεδιασμός της συμμετοχής

- *Ποιος ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των ντόπιων στην πρωτοβουλία προστασίας της φύσης; Οι ίδιοι οι ντόπιοι; Οι υπεύθυνοι διαχείρισης της πρωτοβουλίας; Άλλοι; Γιατί ενδιαφέρονται;*
- *Σε ποιες πτυχές της πρωτοβουλίας και σε ποιες δραστηριότητες αναμένεται η συμμετοχή των ντόπιων; Τι αναμένεται να συμβεί; Πως θα ξέρει κάποιος ότι πράγματι συμμετείχαν οι ντόπιοι;*
- *Ποιες δίοδοι, μέσα και μηχανισμοί συμμετοχής υπάρχουν;*
- *Ποιες συνθήκες, κίνητρα και είδη στήριξης παρέχονται;*
- *Πότε αναμένεται να αρχίσει η συμμετοχή; Πόσο αναμένεται να διαρκέσει;*
- *Θα έχουν όλοι οι ντόπιοι τις ίδιες ευκαιρίες συμμετοχής;*
- *Οι ντόπιοι αναμένεται να συμμετάσχουν άμεσα ή μέσω εκπροσώπων;*
- *Ποιος μπορεί να γίνει αποδεκτός ως εκπρόσωπος και γιατί;*
- *Πως και από ποιον θα παρακολουθείται και θα αξιολογείται η συμμετοχή;*

1.4 Τι συνιστά «αποτελεσματική συμμετοχή» στο πλαίσιο μιας πρωτοβουλίας προστασίας της φύσης;

Ως τυπικά παραδείγματα συμμετοχής σε πρωτοβουλίες προστασίας της φύσης μπορούν να αναφερθούν τα εξής, είτε μεμονωμένα είτε σε συνδυασμό με άλλα:

- οι ντόπιοι αξιολογούν τις ανάγκες και τους πόρους τους, και αναγνωρίζουν τις ευκαιρίες που τους παρέχει η πρωτοβουλία προστασίας της φύσης
- οι ντόπιοι συμμετέχουν στη συλλογή και στην ανάλυση περιβαλλοντικών και κοινωνικοοικονομικών πληροφοριών
- οι ντόπιοι εκφράζουν τη γνώμη τους για σημαντικά συναφή με την πρωτοβουλία θέματα (συγκεκριμένα για τους στόχους, τον σχεδιασμό και τις βασικές αποφάσεις διαχείρισης)
- οι ντόπιοι συμβάλουν στον σχεδιασμό και στη λήψη αποφάσεων που σχετίζονται με την πρωτοβουλία σε διάφορα επίπεδα (π.χ. τοπικό, κοινοτικό, περιφερειακό, εθνικό) - ενδεχομένως να απαιτούνται στην περίπτωση αυτή ειδικές/συγκεκριμένες συναντήσεις για διαπραγματεύσεις
- οι ντόπιοι αναλαμβάνουν νέες δράσεις (δηλαδή, ομάδες ντόπιων προσδιορίζουν νέες ανάγκες του έργου και αναλαμβάνουν δράση για να τις αντιμετωπίσουν, κάτι που διαφέρει τελείως από τη λήψη αποφάσεων για καθήκοντα που έχουν προσδιοριστεί εκ των προτέρων από τους υπεύθυνους διαχείρισης του έργου)
- οι ντόπιοι παρέχουν εργασία και πόρους για την υλοποίηση της πρωτοβουλίας προστασίας της φύσης
- οι ντόπιοι συμμετέχουν σε όλες τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων κατά την υλοποίηση των δραστηριοτήτων

- οι ντόπιοι αναλαμβάνουν συγκεκριμένα καθήκοντα και ευθύνες στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας προστασίας της φύσης, και μάλιστα γίνονται μέλη του επίσημου φορέα διαχείρισης του έργου
- οι ντόπιοι επωφελούνται από την πρωτοβουλία προστασίας της φύσης (πρόκειται για μια μορφή συμμετοχής που δεν αναγνωρίζεται ευρέως)
- οι ντόπιοι αναπτύσσουν αποτελεσματικές συνεργασίες με άλλα άμεσα ενδιαφερόμενα μέρη και λαμβάνουν από κοινού αποφάσεις όσον αφορά τον καταμερισμό των συναφών με την πρωτοβουλία προστασίας της φύσης οφελών και δαπανών
- οι ντόπιοι συμμετέχουν στην παρακολούθηση και αξιολόγηση της πρωτοβουλίας.

Επισημαίνεται ασφαλώς ότι δεν έχουν όλοι οι ντόπιοι τις ίδιες ικανότητες, το ίδιο ενδιαφέρον ή την ίδια βούληση να συμμετάσχουν σε πρωτοβουλίες προστασίας της φύσης. Πρέπει λοιπόν οπωσδήποτε να γίνεται διάκριση μεταξύ των διαφόρων ενδιαφερόμενων μερών και να δίδεται σε όλους η ευκαιρία να συμμετάσχουν.

Πλαίσιο 4: Μορφές συμμετοχής

Υπάρχουν διάφορες μορφές συμμετοχής των ντόπιων σε πρωτοβουλίες προστασίας της φύσης:

- *άμεση συμμετοχή: προϋποθέτει άμεση διαπροσωπική επαφή. Οι άνθρωποι εκφράζουν τις προσωπικές τους απόψεις, συζητούν, ψηφίζουν, συνεργάζονται, παρέχουν υλικά μέσα, λαμβάνουν οφέλη, κτλ. Σε αυτή τη μορφή συμμετοχής οι άνθρωποι εκπροσωπούν βασικά τους εαυτούς τους)*
- *κατά το ήμισυ άμεση συμμετοχή: οι άνθρωποι αναθέτουν σε άλλους - συγγενείς, φίλους, αξιοσέβαστα μέλη της κοινότητάς τους, κτλ. - να τους εκπροσωπήσουν σε όλες τις δραστηριότητες, αλλά διατηρούν άμεση, διαπροσωπική επαφή με τους εκπροσώπους τους*
- *έμμεση συμμετοχή: οι άνθρωποι αναθέτουν σε άλλους - ειδικούς, εκπροσώπους μεγάλων οργανώσεων, ΜΚΟ, κόμματα ή κυβερνητικούς αξιωματούχους - να τους εκπροσωπήσουν σε όλες τις δραστηριότητες, αλλά διατηρούν σπάνια ή και καμία διαπροσωπική επαφή με τους εκπροσώπους τους.*

Κεφάλαιο 2

Επικοινωνία με την κοινότητα

2.1 Συναντήσεις ανοιχτές στο κοινό

Απευθύνονται στο ευρύ κοινό μιας περιοχής. Στις συναντήσεις αυτές συγκεντρώνονται πολλοί άνθρωποι για να συζητήσουν ένα συγκεκριμένο πρόβλημα ή θέμα. Απαιτείται η ύπαρξη επιδέξιου συντονιστή ο οποίος θα οδηγήσει τη συνάντηση σε εποικοδομητική κατάληξη καθοδηγώντας τη διαδικασία και διευκολύνοντας την επικοινωνία μεταξύ όλων των συμμετεχόντων. Εάν κριθεί αναγκαίο, η συνάντηση μπορεί να διασπαστεί σε μικρότερες ομάδες για να συζητηθούν σε βάθος επιμέρους θέματα.

Στόχος της μεθόδου

Οι συναντήσεις αυτές στοχεύουν στη διάδοση ή συλλογή πληροφοριών, στη συζήτηση θεμάτων που αφορούν την κοινότητα, στην ανταλλαγή απόψεων και στην επίτευξη συμφωνίας σε επίπεδο κοινότητας όσον αφορά συγκεκριμένα ζητήματα, στον εντοπισμό προβλημάτων και λύσεων και στον σχεδιασμό συγκεκριμένων δράσεων που προτάθηκαν μετά από αξιολόγηση. Επίσης σε αυτού του είδους τις συναντήσεις μπορούν να παρουσιαστούν τα αποτελέσματα συνεντεύξεων με μεμονωμένα άτομα ή με εστιασμένες ομάδες κοινού. Με αυτόν τον τρόπο δίνεται η ευκαιρία να παρουσιαστούν στο ευρύτερο κοινό οι απόψεις όσων δεν μπορούν ή ντρέπονται να μιλήσουν δημόσια.

Βασικά βήματα

- Συμφωνείτε το θέμα και τους στόχους της συνάντησης με τα αρμόδια άτομα. Προσπαθήστε να συμβουλευτείτε όσο το δυνατόν περισσότερα άμεσα ενδιαφερόμενα μέρη.
- Φροντίστε να πάρετε την έγκριση των αρμόδιων αρχών. Καλό είναι να γνωρίζετε τα ήθη και τα έθιμα της περιοχής.
- Κανονίστε τον τόπο και τον χρόνο της συνάντησης λαμβάνοντας υπόψη τις συνήθειες του κοινού που θέλετε να συμμετάσχει, τον αριθμό των ατόμων που θα προσέλθουν και τις ιδιαίτερες προτιμήσεις ή αντιπάθειες που τυχόν υπάρχουν ως προς την ώρα (π.χ., αργά το βράδυ) ή τον χώρο (π.χ., εκκλησία) της συνάντησης. Φροντίστε να κοινοποιήσετε έγκαιρα την ώρα και τον τόπο της συνάντησης. Μεριμνήστε ώστε όλοι οι πιθανοί συμμετέχοντες να γνωρίζουν για τη συνάντηση και να νοιώθουν αρκετά άνετα προκειμένου να συμμετάσχουν.
- Μεριμνήστε για τη διατροφή και τη διαμονή ορισμένων ή όλων των συμμετεχόντων και προβείτε στις κατάλληλες συνεννοήσεις.
- Προετοιμάστε το ενημερωτικό υλικό που θα τους μοιράσετε, καθώς και τα άλλα υλικά που θα χρειαστείτε κατά τη συνάντηση (π.χ., πίνακα, μαρκαδόρους). Εάν πρόκειται να χρησιμοποιήσετε μηχανήματα, ελέγξτε την παροχή ρεύματος, την ύπαρξη και τη θέση πριζών, προμηθευτείτε μακρύτερα καλώδια και κάνετε μια πρόβα για να βεβαιωθείτε ότι όλα δουλεύουν σωστά.
- Για τη θέση του συντονιστή της συνάντησης, επιλέξτε ένα άτομο ικανό και σεβαστό σε όλους.
- Σε συνεργασία με τον συντονιστή, σχεδιάστε προσεκτικά τη συνάντηση, τόσο όσον αφορά τη διαδικασία και τη δομή της όσο και τις πιθανές τακτικές διευκόλυνσης της συζήτησης.

- Κατά τη διάρκεια της συνάντησης:
 - Ξεκαθαρίστε τον στόχο της συνάντησης από την αρχή και εξηγήστε τη διαδικασία και τη σειρά με την οποία θα συζητηθούν τα διάφορα θέματα, καθώς και το αν και πότε θα γίνει διάλειμμα.
 - Τηρήστε όσο το δυνατό πιο πιστά την ώρα έναρξης και λήξης της συνάντησης.
 - Ξεκινήστε με θέματα στα οποία είναι εύκολο να επιτευχθεί συμφωνία ή συμβιβασμός.
 - Επιτρέψτε να ακουστούν οι αντίθετες απόψεις και προσπαθήστε να επιτύχετε συμφωνία ή συμβιβασμό.
 - Στο τέλος της συνάντησης, ζητήστε από κάποιον (με τοπική εξουσία, κατά προτίμηση) να ανακεφαλαιώσει τις αποφάσεις που ελήφθησαν και να καθορίσει τα επόμενα βήματα.
 - Εάν είναι δυνατό, καθορίστε τον τόπο και τον χρόνο της επόμενης συνάντησης.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
καθίσταται δυνατή η ταυτόχρονη ενημέρωση μεγάλου μέρους του κοινού	απαιτείται ικανός συντονιστής, αλλιώς το εγχείρημα θα αποτύχει και η συνάντηση θα αποτελέσει απλώς πεδίο προβολής συγκεκριμένων ατόμων, ενώ κάποιοι άλλοι θα παραμείνουν αμέτοχοι
παρέχεται η δυνατότητα να ακουστούν και να συζητηθούν διαφορετικές απόψεις και να βρεθούν λύσεις	οι μεγάλες ανοιχτές συναντήσεις δεν είναι κατάλληλες για την επίλυση διαφωνιών, ούτε για να ακουστούν οι απόψεις όλων των ενδιαφερόμενων μερών. Οι διαφορές όσον αφορά τα επίπεδα εξουσίας και αυτοπεποίθησης θα επηρεάσουν αναπόφευκτα τον βαθμό συμμετοχής των διαφόρων ατόμων και ομάδων
παρέχεται η ευκαιρία στους διοργανωτές να παρουσιάσουν το έργο τους, να γνωριστούν με το κοινό και να γίνουν αποδεκτοί	ίσως να μην αρκεί μία μόνο συνάντηση για την επίτευξη των επιθυμητών αποτελεσμάτων. Πιθανόν να πρέπει να προβλεφθούν και να οργανωθούν αρκετές συναντήσεις μέχρι να σημειωθεί πρόοδος
καθώς η πρόσκληση είναι ανοιχτή, μπορούν να παραβρεθούν όλοι όσοι ενδιαφέρονται και επομένως καθίσταται ευκολότερος ο προσδιορισμός των πράγματι ενδιαφερομένων	

2.2 Παρουσιάσεις με οπτικοακουστικά μέσα

Οι παρουσιάσεις με οπτικοακουστικά μέσα περιλαμβάνουν προβολές διαφανειών (slides) με ταυτόχρονη επεξήγηση από τον ομιλητή ή από κασέτα, βιντεοκασέτες, κτλ. Ανάλογα με τις περιστάσεις και τον επιδιωκόμενο σκοπό, οι υπεύθυνοι του προγράμματος πρέπει να επιλέξουν το καταλληλότερο οπτικοακουστικό μέσο.

Οι διαφάνειες είναι γενικά ο φθηνότερος και πιο ευέλικτος τρόπος παρουσίασης, καθώς είναι δυνατή η προσαρμογή τους στις ανάγκες του εκάστοτε κοινού, π.χ., με επιλογή κάθε φορά των πλέον σχετικών διαφανειών και με αλλαγή της σειράς προβολής τους. Εάν, όμως, η ίδια σειρά διαφανειών πρέπει να προβληθεί πολλές φορές, να μεταφερθεί σε πολλά διαφορετικά μέρη ή να αντιγραφεί πολλές φορές, καλό θα ήταν οι υπεύθυνοι του προγράμματος να επιλέξουν κάποιον άλλο τρόπο παρουσίασης. Μια ιδέα, που επιτρέπει την ευκολότερη μεταφορά των διαφανειών,

είναι η εγγραφή τους σε βιντεοκασέτα μαζί με την ηχητική επένδυση που έχετε επιλέξει. Επίσης, θα πρέπει να υπάρξει μέριμνα για τον τρόπο προβολής των διαφανειών ή της βιντεοκασέτας σε περιοχές όπου δεν υπάρχει ηλεκτρικό ρεύμα.

Στόχος της μεθόδου

Οι παρουσιάσεις με οπτικοακουστικά μέσα είναι κατάλληλες για την παρουσίαση νέων ιδεών, για την εκπαίδευση ανθρώπων σε νέες τεχνικές ή για τη διεξαγωγή συζήτησης μεταξύ των ατόμων μιας περιοχής στην οποία υλοποιείται κάποια πρωτοβουλία προστασίας της φύσης. Μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν για να ενημερώσουν τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων σχετικά με τις απόψεις των ντόπιων για διάφορα περιβαλλοντικά προβλήματα. Οι παρουσιάσεις με οπτικοακουστικά μέσα είναι κατάλληλες τόσο για μικρά όσο και για μεγάλα ακροατήρια καθώς είναι δυνατή η προσαρμογή του μεγέθους της προβαλλόμενης εικόνας.

Βασικά βήματα

- Ετοιμάστε το κείμενο της παρουσίασης (για παράδειγμα το ιστορικό του περιβαλλοντικού προβλήματος που αντιμετωπίζει η περιοχή, τις αιτίες στις οποίες οφείλεται, κτλ.)
- Φροντίστε ώστε να υπάρχει απόλυτη αντιστοιχία ανάμεσα στις διαφάνειες και στο κείμενο. Προβάλλετε διαφάνειες που να δείχνουν εικόνες οικείες στο κοινό και, αν είναι δυνατό, δείξτε διαφάνειες με πιθανές λύσεις.
- Παρουσιάστε ανθρώπους τους οποίους γνωρίζει το κοινό. Εάν είναι δυνατό, αφήστε τους ανθρώπους αυτούς να μιλήσουν οι ίδιοι για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και τις πιθανές λύσεις.
- Προτού ξεκινήσετε την παρουσίαση, κάνετε μια εισαγωγή στο κοινό. Αναφέρετε το θέμα της παρουσίασης και θέστε ένα ερώτημα στο οποίο το κοινό θα μπορέσει να απαντήσει αφού παρακολουθήσει την οπτικοακουστική παρουσίαση. Ενθαρρύνετε το κοινό να διατυπώσει τις παρατηρήσεις του.
- Εάν η οπτικοακουστική παρουσίαση δεν αφορά μόνο τη συγκεκριμένη περιοχή, κάντε παρατηρήσεις και θέστε ερωτήματα που θα σας επιτρέψουν να βεβαιωθείτε ότι οι ντόπιοι κατανοούν πως η κατάσταση που αποτυπώνεται στην παρουσίαση έχει απόλυτη σχέση με τη δική τους.
- Μετά την προβολή, ανακεφαλαιώστε αυτά που δείξατε ή ζητήστε από το κοινό να το κάνει. Ενθαρρύνετε το κοινό να συζητήσει αυτά που είδε. Αφήστε το να πλησιάσει την οθόνη για να δείξει συγκεκριμένα αντικείμενα, να θέσει ερωτήσεις, να δώσει συμβουλές, κτλ.
- Ρωτήστε εάν οι άνθρωποι χρειάζονται περισσότερο χρόνο για να κατανοήσουν το υλικό της παρουσίασης. Ορισμένες ομάδες ίσως να πρέπει να δουν την παρουσίαση περισσότερες από μία φορές προκειμένου να αισθανθούν άνετα να τη συζητήσουν δημοσίως.
- Οπτικοακουστικά μέσα μπορούν να χρησιμοποιηθούν επίσης για συνεντεύξεις με ντόπιους (αγρότες, τοπικούς άρχοντες, κτλ.) οι οποίοι μιλούν για τα περιβαλλοντικά προβλήματα, τις ανάγκες και τις ανησυχίες τους. Η προβολή των συνεντεύξεων μπορεί να συνοδεύεται από φωτογραφίες ή διαφάνειες ώστε να κατανοήσουν όλοι για τι ακριβώς μιλούν οι άνθρωποι αυτοί.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
οι άνθρωποι λαμβάνουν πολλές πληροφορίες ταυτόχρονα (μέσα από τον συνδυασμό εικόνας και ήχου)	ενδεχομένως κάποιες χώρες να μην διαθέτουν την υλικοτεχνική υποδομή για την κατασκευή και την προβολή οπτικοακουστικού υλικού
ο τρόπος αυτός παρουσίασης μπορεί να μην είναι συνηθισμένος σε ορισμένες κοινωνίες. Στην περίπτωση αυτή λειτουργεί ως κίνητρο για τη συμμετοχή των ανθρώπων στις συναντήσεις	η προετοιμασία της παρουσίασης είναι χρονοβόρα και απαιτεί εμπειρία
οι άνθρωποι κατανοούν αμέσως το θέμα της συζήτησης όταν βλέπουν οικείες εικόνες	είναι μάλλον δαπανηρή
οι διαφάνειες μπορούν να καλύπτουν μεγάλη χρονική περίοδο, ώστε οι άνθρωποι να είναι σε θέση να διαπιστώνουν, με μία σύντομη παρουσίαση, τις αλλαγές που έχουν επέλθει με το πέρασμα του χρόνου	ο αναγκαίος για την παρουσίαση εξοπλισμός απαιτεί συντήρηση και σωστή αποθήκευση
οι διαφάνειες που απεικονίζουν το πρόβλημα μπορούν να ακολουθούνται από διαφάνειες που απεικονίζουν ορατές λύσεις από άλλες περιοχές	
συνήθως είναι εύκολη η αντιγραφή, η διανομή και η αποθήκευση του οπτικοακουστικού υλικού	
είναι δυνατή η έκδοση του οπτικοακουστικού υλικού σε διάφορες γλώσσες	

2.3 Ραδιοφωνικές εκπομπές

Οι ραδιοφωνικές εκπομπές μπορούν να αποδειχθούν χρήσιμο εργαλείο για την ενημέρωση των πολιτών μιας μεγάλης περιοχής. Μπορούν να μεταδοθούν σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο. Είναι πιο αποτελεσματικές όταν πραγματοποιούνται με τη συμμετοχή του κοινού στην τοπική διάλεκτο και όταν λαμβάνουν υπόψη τις παραδόσεις και τα έθιμα της περιοχής. Η ομάδα παραγωγής των ραδιοφωνικών εκπομπών πρέπει να αποτελείται από άτομα με διάφορες ειδικότητες και να μετακινείται συχνά ώστε να μπορεί να έρχεται σε επαφή με πολλούς ανθρώπους και να καταγράφει ποικίλο υλικό από διάφορα μέρη.

Οι ραδιοφωνικές εκπομπές μπορεί να είναι κανονικά ντοκιμαντέρ ή συζητήσεις με συγκεκριμένους καλεσμένους ή ακόμη συζητήσεις στις οποίες μπορεί να συμμετέχει και το κοινό παίρνοντας τηλέφωνο και εκφράζοντας τη γνώμη του στον αέρα.

Στόχος της μεθόδου

Οι ραδιοφωνικές εκπομπές είναι κατάλληλες για την ευρεία διάδοση πληροφοριών και για την καλλιέργεια της συζήτησης και του διαλόγου μεταξύ όλων των ενδιαφερομένων, καθώς έτσι ακούγονται ευρύτερα σε περιφερειακό επίπεδο οι απόψεις που διατυπώνουν οι αγροτικές κοινότητες. Μπορούν επίσης να συμβάλουν στην ενημέρωση των υπεύθυνων λήψης αποφάσεων, τόσο εντός όσο και εκτός της συγκεκριμένης περιοχής, σχετικά με το πώς βλέπουν οι ντόπιοι τα περιβαλλοντικά ζητήματα που τους απασχολούν. Στις εκπομπές αυτές είναι δυνατό να δίδεται άμεση απάντηση στα θέματα που τίγονται ή να καλούνται στις επόμενες εκπομπές ειδικοί και αρμόδιοι για να απαντήσουν στα ερωτήματα που διατυπώνουν οι ντόπιοι.

Βασικά βήματα

- Βρείτε έναν ραδιοφωνικό σταθμό ο οποίος να είναι πρόθυμος να φιλοξενήσει ένα πρόγραμμα σχετικό με την πρωτοβουλία προστασίας της φύσης. Συμφωνείτε με τον σταθμό για την συχνότητα και την ώρα της εκπομπής (κατά προτίμηση σε ζώνη υψηλής ακροαματικότητας).
- Απαιτείται προσωπικό εκπαιδευμένο στις τεχνικές προετοιμασίας ραδιοφωνικών εκπομπών, καθώς και στη λήψη συνεντεύξεων.
- Εάν πρόκειται να κάνετε ντοκιμαντέρ, ετοιμάστε τον σκελετό της αφήγησης, αλλά μεριμνήστε για την όσο το δυνατό μεγαλύτερη συμμετοχή των ντόπιων στον σχεδιασμό της εκπομπής.
- Για τις συνεντεύξεις, επιλέξτε ντόπιους που να μπορούν να εκφράσουν με σαφήνεια τις απόψεις και τις εμπειρίες τους και που να είναι σε θέση να προτείνουν νέες ιδέες και προοπτικές.
- Επεξεργαστείτε τις κασέτες έτσι ώστε η εκπομπή να δίνει μια ολοκληρωμένη εικόνα του θέματος.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
ενημέρωση του πληθυσμού μιας μεγάλης περιοχής σε σύντομο χρονικό διάστημα	αφορά μόνο όσους έχουν πρόσβαση σε ραδιόφωνο ή τηλέφωνο (για τις ραδιοφωνικές συζητήσεις με συμμετοχή του κοινού μέσω τηλεφώνου)
ενίσχυση της αίσθησης των ατόμων ότι ανήκουν σε μία κοινότητα και ότι έχουν κοινές εμπειρίες	η προετοιμασία ντοκιμαντέρ είναι χρονοβόρα και δαπανηρή
εάν μεταδίδονται σε τακτική βάση, η συμβολή των ραδιοφωνικών εκπομπών είναι ανεκτίμητη καθώς προάγουν τον διάλογο γύρω από την πρωτοβουλία προστασίας της φύσης	η χρήση των μηχανημάτων εγγραφής και επεξεργασίας απαιτεί τεχνικές γνώσεις
οι κασέτες είναι δυνατό να αντιγραφούν και να διανεμηθούν σε οργανώσεις και σχολεία με στόχο τη διεξαγωγή συζήτησης σε επιμέρους ομάδες	η μέθοδος αυτή είναι κατάλληλη μόνο για ευαισθητοποίηση. Δεν μπορούν να αντικαταστήσει την άμεση επαφή και τον απευθείας διάλογο με την ενδιαφερόμενη κοινότητα και τα λοιπά ενδιαφερόμενα μέρη

Κεφάλαιο 3

Συλλογή και αξιολόγηση πληροφοριών

3.1 Συνεντεύξεις ομάδων στο φυσικό τους χώρο

Πρόκειται για ανεπίσημες συζητήσεις με ομάδες ατόμων στο φυσικό τους χώρο, π.χ. με αγρότες στα χωράφια τους, με μητέρες που περιμένουν τα παιδιά τους έξω από το σχολείο, με ανθρώπους που περιμένουν στη στάση του λεωφορείου, με πωλητές και καταναλωτές στην αγορά, κλπ. Οι συνεντεύξεις αυτές αποτελούν βασική τεχνική της συμμετοχικής έρευνας και είναι ιδιαίτερα χρήσιμες ως μέρος της προσέγγισης «παρακολούθηση του συμμετέχοντα», στο πλαίσιο της οποίας ο ερευνητής περνάει αρκετό καιρό στην περιοχή, κάνει άμεσες παρατηρήσεις και κατόπιν τις συζητά με τους κατοίκους της κοινότητας προκειμένου να τις επαληθεύσει.

Στόχος της μεθόδου

Οι συνεντεύξεις με άτομα στο φυσικό τους χώρο είναι ένας τρόπος για να αποκτήσει κανείς μια γενική εικόνα των απόψεων των ντόπιων σε συγκεκριμένα θέματα. Για παράδειγμα, μπορεί να είναι χρήσιμες όσον αφορά τον προσδιορισμό προβλημάτων και προσδοκιών που σχετίζονται με την πρωτοβουλία προστασίας του περιβάλλοντος. Μπορούν επίσης να συμβάλουν στον προσδιορισμό των κοινών ενδιαφερόντων βάσει των οποίων τα άτομα συσπειρώνονται σε μικρές ομάδες.

Βασικά βήματα

- Ετοιμάστε έναν κατάλογο των ομάδων που μπορείτε να παρατηρήσετε στο φυσικό τους χώρο στην περιοχή που σας ενδιαφέρει.
- Αποφασίστε ποιες ομάδες είναι πιθανότερο να ενδιαφέρονται για τα υπό εξέταση θέματα.
- Ετοιμάστε έναν κατάλογο με καίριες ανοιχτές ερωτήσεις που θα θέλατε να θέσετε στις ομάδες.
- Βρείτε μια ευκαιρία να συζητήσετε με κάθε μια από τις ομάδες που επιλέξατε στο φυσικό της χώρο.
- Διατυπώστε τις ανοιχτές ερωτήσεις κατά τη συζήτηση και συνεχίστε με νέες - δευτερεύουσες - ερωτήσεις ανάλογα με την ανταπόκριση.
- Μην κρατάτε σημειώσεις κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, αλλά να έχετε προετοιμαστεί για να συνοψίσετε τις πληροφορίες που συλλέξατε αμέσως μετά. Καλό θα ήταν ίσως να έχετε μαζί σας και κάποιον άλλο ο οποίος θα παρακολουθεί και θα καταγράφει νοερά τη συζήτηση.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
βοηθάει στην εστίαση των δράσεων παρακολούθησης των συμμετεχόντων	τη συνέντευξη πρέπει να πάρει άτομο με κατάλληλη κατάρτιση. Η ποιότητα των στοιχείων που θα συλλεχθούν εξαρτάται από την ποιότητα των βασικών και δευτερευουσών ερωτήσεων, η οποία με τη σειρά της εξαρτάται από τις γνώσεις και την εμπειρία του ερευνητή καθώς και από τον βαθμό στον οποίο έχει κατανοήσει την κατάσταση της συγκεκριμένης περιοχής

είναι καταλληλότερη για τα άτομα που δίνουν την συνέντευξη, καθώς δεν χρειάζεται να αφήσουν τις συνηθισμένες τους ασχολίες για να συμμετάσχουν στη διαδικασία	απαιτούνται επικοινωνιακές ικανότητες για να επιτευχθεί το βέλτιστο δυνατό αποτέλεσμα
βοηθάει κατά τις πρώτες επαφές και στην ανάπτυξη προσωπικών σχέσεων με τους συμμετέχοντες	απαιτείται βαθιά κατανόηση των τοπικών ηθών και εθίμων προς αποφυγή παρεξηγήσεων
η αλληλεπίδραση της ομάδας εμπλουτίζει την ποιότητα των πληροφοριών που συλλέγονται	οι άνθρωποι μπορεί να μην θέλουν να μοιραστούν τις απόψεις τους με έναν «ξένο» και επομένως να μην δίνουν απολύτως ακριβείς ή ειλικρινείς απαντήσεις. Οι πληροφορίες που θα συλλεχθούν με αυτή τη μέθοδο καλό είναι να επαληθευτούν με τη χρήση άλλων εργαλείων

3.2 Συνεντεύξεις εστιασμένων ομάδων

Οι συνεντεύξεις εστιασμένων ομάδων είναι ημι-δομημένες συζητήσεις με ομάδες ατόμων που έχουν κάποιο κοινό χαρακτηριστικό (π.χ., χρήστες μιας συγκεκριμένης υπηρεσίας, χρήστες ενός δικτύου άρδευσης, κλπ.) Οι συμμετέχοντες επιλέγονται δειγματοληπτικά (ώστε να καλύπτονται όλες οι ηλικίες, οι διάφορες μορφές ιδιοκτησίας γης, οι διάφορες χρήσεις πόρων, κλπ.). Ανάλογα με τις εκάστοτε περιστάσεις, μια τέτοια ομάδα μπορεί να αποτελείται από 5 μέχρι 15 ή και περισσότερα άτομα. Ο ερευνητής θέτει μια σειρά από ανοιχτές ερωτήσεις με σκοπό να εστιάσει τη συζήτηση στα θέματα που έχει επιλέξει. Οι ερωτήσεις αυτές πρέπει να ακολουθούνται από άλλες - δευτερεύουσες - ερωτήσεις ανάλογα με την τροπή της συζήτησης, όπως συμβαίνει και με τις συνεντεύξεις ατόμων στο φυσικό τους χώρο.

Στόχος της μεθόδου

Οι συνεντεύξεις εστιασμένων ομάδων αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας αγοράς για τον προσδιορισμό των προτιμήσεων και των προσδοκιών των πελατών. Από την δεκαετία του 1980 και μετά χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο σε κοινωνικοοικονομικές μελέτες και στη συμμετοχική έρευνα, συγκεκριμένα δε στην έρευνα που στόχο έχει τον προσδιορισμό και την περιγραφή των απόψεων, των στάσεων και των αναγκών διαφόρων ομάδων του κοινού.

Βασικά βήματα

- Προσδιορίστε τις βασικές ερωτήσεις που θα καθοδηγήσουν τη συνέντευξη. Αναπτύξτε ένα σύστημα ανάλυσης των πληροφοριών που θα συλλέξετε, όπως έναν πίνακα με τα βασικά θέματα και τις παραμέτρους τους ή απλώς έναν κατάλογο με τα βασικά θέματα και τις πιθανές απαντήσεις (π.χ., αρνητικές/θετικές, τους ενδιαφέρει/δεν τους ενδιαφέρει). Μην ξεχάσετε να αφήσετε αρκετό χώρο για τυχόν παρατηρήσεις και σχόλια.
- Προσδιορίστε τις ομάδες της περιοχής που ενδεχομένως ενδιαφέρονται για το υπό εξέταση θέμα.
- Αποφασίστε πόσες ομάδες χρειάζεστε και από πόσα άτομα πρέπει να απαρτίζεται κάθε ομάδα. Για μια μικρή κοινότητα αρκούν δύο ή τρεις ομάδες (π.χ. άντρες/γυναίκες, ηλικιωμένοι/ενήλικες/έφηβοι, εύποροι/άποροι, κλπ.)
- Κάντε μια δοκιμή με άλλα μέλη της κοινότητας ή ακόμη με μια άλλη κοινότητα (εάν οι συνθήκες είναι παρεμφερείς), προκειμένου να διαπιστώσετε εάν οι ερωτήσεις που επιλέξατε είναι κατάλληλες και κατανοητές, και εάν οι απαντήσεις αντιστοιχούν στις κατηγορίες που έχετε συμπεριλάβει κατά τον σχεδιασμό στο σύστημα ανάλυσης πληροφοριών.

- Πριν ξεκινήσετε τη συνέντευξη με κάθε εστιασμένη ομάδα, εξηγήστε στους συμμετέχοντες τον στόχο της άσκησης αυτής. Διατυπώστε τις ερωτήσεις στην ομάδα και φροντίστε ώστε όλοι οι συμμετέχοντες να νοιώθουν αρκετά άνετα για να λάβουν μέρος στη συζήτηση. Προσπαθήστε να ελέγξετε όσους τείνουν να μονοπωλήσουν τη συζήτηση και να ενθαρρύνετε τους πιο σιωπηλούς και ντροπαλούς. Φροντίστε να μην διαρκέσει πολύ η συνέντευξη· καλό είναι να μην υπερβεί τη μία ώρα.
- Καθώς το άτομο που παίρνει τη συνέντευξη είναι ταυτόχρονα και ο συντονιστής, καλό είναι να υπάρχει και ένα δεύτερο άτομο το οποίο θα καταγράφει τη συζήτηση, τα βασικά σημεία των παρεμβάσεων καθώς και τα πλέον χαρακτηριστικά αποσπάσματα. Αν κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατόν, καλό είναι η συζήτηση να μαγνητοφωνηθεί, εφόσον συμφωνούν όλοι οι συμμετέχοντες. Η χρήση μαγνητοφώνου διευκολύνει την επεξεργασία των πληροφοριών αργότερα.
- Επεξεργαστείτε και αναλύστε προσεκτικά τις σημειώσεις ή τις μαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεων προκειμένου να συλλέξετε και να καταγράψετε τα βασικά σημεία, τα θέματα που θίχτηκαν και τις τάσεις που διαφαίνονται από τις απαντήσεις που δόθηκαν, σύμφωνα με το σύστημα ανάλυσης που έχετε εκ των προτέρων σχεδιάσει. Ενδεχομένως να χρειαστεί να τροποποιήσετε το σύστημα αυτό προκειμένου να λάβετε υπόψη μη αναμενόμενες απαντήσεις.
- Εάν είναι δυνατόν, ξανακοιτάξτε την περίληψη της συνέντευξης από κοινού με τους συμμετέχοντες ώστε να τους επιτρέψετε να ελέγξουν ότι οι παρατηρήσεις τους έχουν καταγραφεί και αναλυθεί με ακρίβεια.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
οι συμμετέχοντες (ιδιαίτερα οι πιο ευαίσθητες ομάδες) μπορεί να νιώθουν πιο άνετα να μιλήσουν αν βρίσκονται σε ομάδα που αποτελείται από άτομα με παρόμοια χαρακτηριστικά	απαιτείται εμπειρία στην ποιοτική έρευνα για να μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει αυτό το εργαλείο αποτελεσματικά
η αλληλεπίδραση της ομάδας εμπλουτίζει την ποιότητα και ποσότητα των πληροφοριών που συλλέγονται	ο συντονιστής πρέπει να είναι ικανός να ενθαρρύνει και να καθοδηγήσει την αλληλεπίδραση της ομάδας κατά τη διάρκεια της συνέντευξης
με τη μέθοδο αυτή εντοπίζονται οι διαφορετικές απόψεις που έχουν οι διαφορετικές ομάδες της κοινότητας	η μέθοδος αυτή προϋποθέτει σε κάποιο βαθμό ερμηνεία των απαντήσεων των συμμετεχόντων από το άτομο που θα προβεί στην ανάλυση των στοιχείων
	οι συμμετέχοντες μπορεί να διστάζουν να μοιραστούν τις απόψεις τους με έναν «ξένο» και επομένως να μην δίνουν απολύτως ακριβείς απαντήσεις. Συνεπώς, από την αρχή κιόλας της διαδικασίας πρέπει να εδραιωθεί η εμπιστοσύνη προς το πρόσωπο του συντονιστή, αλλά και μεταξύ των μελών της ομάδας, έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η συλλογή έγκυρων και ολοκληρωμένων πληροφοριών

3.3 Ημι-δομημένες συνεντεύξεις με καίρια πρόσωπα

Οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις περιλαμβάνουν κατάλογο με ερωτήσεις προς άτομα που έχουν γνώσεις πάνω στο συγκεκριμένο θέμα. Οι συνεντεύξεις αυτές είναι άτυπες και διεξάγονται σε φιλικό κλίμα. Οι ερωτήσεις πρέπει να είναι γενικής φύσεως ώστε το άτομο που παίρνει τη συνέντευξη να μπορεί να τις αναδιατυπώνει και να

προσθέτει επιπλέον ερωτήματα, όπως «ποιος;», «πού;», «πότε;», «γιατί;» και «πώς;», ανάλογα με τις απαντήσεις και την πορεία της συζήτησης.

Στόχος της μεθόδου

Οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις είναι κατάλληλες για την σε βάθος εξέταση πολύ συγκεκριμένων θεμάτων καθώς επιτρέπουν τη συλλογή συγκεκριμένων και ουσιαστικών ποσοτικών και ποιοτικών στοιχείων για τα θέματα αυτά. Με τη μέθοδο αυτή μπορούν να εξεταστούν αποτελεσματικά και σε βάθος τα συστήματα λήψης αποφάσεων, η χρήση των φυσικών πόρων και πολλά άλλα θέματα. Χαρακτηριστικό αυτής της μεθόδου είναι ότι κατά τη διάρκεια της συνέντευξης όχι μόνο λαμβάνονται πληροφορίες, αλλά δίνονται κιόλας.

Βασικά βήματα

- Προετοιμάστε τη βασική δομή της συνέντευξης και ένα έντυπο στο οποίο θα καταγράψετε την περίληψη των απαντήσεων (ότι κάνετε περίπου για τις συνεντεύξεις εστιασμένων ομάδων).
- Εντοπίστε τα καίρια πρόσωπα από τα οποία θα πάρετε τη συνέντευξη. Ίσως χρειαστεί να προβείτε σε επιλεκτικό εντοπισμό για να διασφαλίσετε ότι καλύπτονται όλες οι καίριες αντιλήψεις και/ή όλοι οι τομείς γνώσεων. Μπορείτε να προσθέσετε στην πορεία και άλλα καίρια πρόσωπα εάν αυτό καταστεί αναγκαίο από τα αποτελέσματα των πρώτων συνεντεύξεων.
- Κάντε τουλάχιστον μία δοκιμαστική συνέντευξη με άλλα μέλη της ομάδας που θα πάρει τη συνέντευξη ή με άλλη μέλη της κοινότητας για να ελέγξετε ότι οι ερωτήσεις είναι σαφείς και ότι έχουν λογική σειρά.
- Προσδιορίστε τον χρόνο και τον τόπο της συνέντευξης έτσι ώστε να βολεύει τον συνεντευξιαζόμενο.
- Πριν ξεκινήσετε τη συνέντευξη, ενημερώστε τον συνεντευξιαζόμενο για τον βαθμό εμπιστευτικότητας της συνέντευξης (π.χ., οι πληροφορίες μπορεί να δημοσιευτούν γενικευμένες χωρίς αναφορά της πηγής).
- Κρατάτε μόνο σύντομες σημειώσεις κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων και συμπληρώστε το έντυπο της περίληψης αμέσως μετά. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε μαγνητόφωνο, εάν σας το επιτρέψει ο συνεντευξιαζόμενος.
- Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων μπορεί να προκύψουν μη αναμενόμενες πληροφορίες. Εάν τις συνεντεύξεις πραγματοποιούν περισσότερα του ενός άτομα, τότε τα άτομα αυτά πρέπει να συζητούν καθημερινά τις νέες πληροφορίες ή τα προβλήματα που συνάντησαν κατά τις συνεντεύξεις, καθώς και τα πρώτα αποτελέσματα. Εάν χρειαστεί, κάντε τις απαραίτητες αλλαγές στη βασική δομή της συνέντευξης και στο έντυπο της περίληψης, βάσει των νέων στοιχείων που προέκυψαν.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
συλλέγονται πιο συγκεκριμένες και ουσιαστικές πληροφορίες σε σχέση με τις πληροφορίες που προκύπτουν από τις συνεντεύξεις ομάδων	το άτομο που παίρνει τη συνέντευξη πρέπει να είναι εξασκημένο και έμπειρο ώστε να είναι σε θέση να χειριστεί σωστά τη μέθοδο αυτή
συλλέγονται πιο ολοκληρωμένες και ουσιαστικές πληροφορίες σε σχέση με τις πληροφορίες που συλλέγονται μέσω ερωτηματολογίων	το άτομο που παίρνει τη συνέντευξη πρέπει να έχει επικοινωνιακές ικανότητες και δεξιότητα να συνοψίζει τις πληροφορίες που συλλέγει
ενθαρρύνει την αμφίδρομη επικοινωνία και την ανάπτυξη σχέσεων με καίρια πρόσωπα της κοινότητας	

η συνέντευξη διεξάγεται σε φιλική ατμόσφαιρα γεγονός που κάνει τους συνεντευξιαζόμενους να αισθάνονται άνετα	
είναι πιο βολική για τον συνεντευξιαζόμενο, καθώς η ώρα της συνέντευξης καθορίζεται βάσει του προγράμματός του, και λιγότερο χρονοβόρα από τη συμμετοχή σε συνεντεύξεις ομάδων	

3.4 Χρήση φωτογραφιών και διαφανειών.

Πρόκειται για μια μέθοδο που στοχεύει στην αυτενέργεια και στην ευαισθητοποίηση των ατόμων και/ή στη συλλογή συγκεκριμένων πληροφοριών. Οι ντόπιοι μαθαίνουν να χρησιμοποιούν μια απλή (ή μιας χρήσης) φωτογραφική μηχανή με σκοπό να αποτυπώνουν χαρακτηριστικές, καλές και κακές, καταστάσεις της καθημερινής ζωής τους και προβλήματα του περιβάλλοντος. Σημαντικό είναι να επιλεγούν άτομα με διαφορετικά χαρακτηριστικά (π.χ., άντρες και γυναίκες, αγρότες και έμποροι), ώστε ο καθένας να απεικονίσει το εκάστοτε γεγονός από τη δική του οπτική γωνία. Στη συνέχεια, οι φωτογραφίες ή οι διαφάνειες αυτές μπορούν να εκτεθούν με ή χωρίς συνοδευτικά σχόλια και να αποτελέσουν αντικείμενο συζήτησης στους κόλπους μιας συγκεκριμένης ομάδας ή ολόκληρης της κοινότητας.

Στόχος της μεθόδου

Η μέθοδος αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί για διάφορους σκοπούς, όπως συμμετοχική εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, αξιολόγηση των παραδοσιακών και νέων τεχνολογιών, κτλ. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερα διαδραστικό εργαλείο.

Βασικά βήματα

- Εκπαιδεύστε αρκετά μέλη της κοινότητας στη χρήση φωτογραφικής μηχανής και στη λήψη ουσιαστικών φωτογραφιών (απαιτείται εξάσκηση).
- Συζητήστε με την ομάδα τον στόχο της εκάστοτε φωτογράφισης και προετοιμάστε όλοι μαζί έναν κατάλογο των προς φωτογράφιση συναφών τοπίων. Εξηγήστε στην ομάδα τι θα πρέπει να περιλαμβάνει κάθε φωτογραφία.
- Εάν χρειαστεί, βοηθήστε την ομάδα κατά τη διάρκεια της φωτογράφισης. Βεβαιωθείτε ότι, για κάθε τοπίο, λαμβάνονται πολλές φωτογραφίες από διαφορετικές γωνίες και σε διαφορετικές ώρες της ημέρας (έτσι αυξάνονται οι πιθανότητες λήψης φωτογραφιών καλής ποιότητας).
- Αφού εμφανίσετε τις φωτογραφίες, οργανώστε μια συνάντηση με την ομάδα και βοηθήστε τους να επιλέξουν τις φωτογραφίες που επιθυμούν να εκθέσουν. Οι φωτογραφίες πρέπει να είναι καλές από τεχνικής άποψης, να είναι σχετικές με το θέμα και το κοινό να αναγνωρίζει εύκολα το τοπίο που απεικονίζουν. Για κάθε συνάντηση απαιτούνται συνήθως οκτώ έως δέκα καλές φωτογραφίες ή διαφάνειες.
- Αρχίστε τη συνάντηση εξηγώντας τον στόχο της και μετά ρωτήστε τους ανθρώπους που πήραν τις φωτογραφίες να τις περιγράψουν και να τις σχολιάσουν. Για κάθε φωτογραφία πρέπει να έχετε προετοιμάσει ορισμένες ερωτήσεις για να διευκολύνετε τη συζήτηση, εάν χρειαστεί. Εάν χρησιμοποιείτε διαφάνειες, προβάλλετε τις αρκετή ώρα ώστε το κοινό να προλάβει να εντοπίσει όλες τις λεπτομέρειες και να συζητήσει το μήνυμα που περνούν. Εάν

χρησιμοποιείτε φωτογραφίες, καρφισώστε τις σε κάποιον πίνακα (εάν τις έχετε μεγεθύνει) ή απλώστε τις σε ένα τραπέζι.

- Κρατήστε σημειώσεις των βασικών σημείων της συζήτησης, αν είναι δυνατό σε έναν πίνακα ορατό σε όλους. Χρησιμοποιείτε τις προς το τέλος της συνάντησης για να συνοψίσετε τα προβλήματα και τις πιθανές λύσεις που προέκυψαν από τις φωτογραφίες ή τις διαφάνειες.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
πρόκειται για έναν δημιουργικό και συμμετοχικό τρόπο εντοπισμού περιβαλλοντικών θεμάτων προς συζήτηση ο οποίος διευκολύνει τη γνωστοποίηση των διαφόρων απόψεων που έχουν για τα θέματα αυτά τα μέλη της κοινότητας	οι διαφάνειες είναι σχετικά δαπανηρές. Προϋποθέτουν φωτογραφική μηχανή, ειδικό φιλμ για διαφάνειες, ειδική συσκευή προβολής και ενδεχομένως φορητή γεννήτρια
τα μέλη της κοινότητας εντοπίζουν τα τοπία και τα μηνύματα που θέλουν να περάσουν και ενθαρρύνονται να μελετήσουν και να αναλύσουν το περιβάλλον τους	οι εγκαταστάσεις επεξεργασίας των φωτογραφιών και των διαφανειών δεν είναι πάντοτε διαθέσιμες
ο συνδυασμός εικόνων ανταποκρίνεται καλύτερα στις προοπτικές, στις προτεραιότητες και στις αξίες ολόκληρης της κοινότητας	απαιτείται χρόνος μέχρι η μέθοδος αυτή να αποφέρει αποτελέσματα. Ορισμένες φορές, οι συμμετέχοντες ενδέχεται να προσελκύνονται περισσότερο από τις ίδιες τις φωτογραφίες παρά από το πρόβλημα που απεικονίζουν
η μέθοδος αυτή βοηθάει σημαντικά να ακουστεί η φωνή των μη ευνοημένων ομάδων	

3.5 Περίπατοι παρατήρησης και διαγράμματα περιπάτων

Οι περίπατοι παρατήρησης, που λαμβάνουν χώρα σε μια περιοχή ή σε ένα χωριό, συμβάλλουν στον προσδιορισμό σημαντικών πτυχών του τοπικού περιβάλλοντος (βιολογικού, φυσικού και κοινωνικού) οι οποίες συζητούνται επί τόπου. Είναι κατάλληλοι επίσης για να επαληθεύσουμε, μέσω της άμεσης παρατήρησης και της συζήτησης με ανθρώπους που συναντούμε κατά τη διάρκεια των περιπάτων, των πληροφοριών που συλλέχθηκαν με άλλες μεθόδους. Αφού ολοκληρωθεί ο περίπατος, οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν μπορούν να συνοψιστούν σε ένα διάγραμμα περιπάτου το οποίο θα περιλαμβάνει τα κύρια περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά που εντοπίστηκαν κατά τη διαδρομή και θα αναφέρει τα συναφή προβλήματα, τους πόρους, κτλ.

Στόχος της μεθόδου

Υπάρχουν δύο μεγάλες κατηγορίες περιπάτων: ο κοινωνικός περίπατος και ο περίπατος χρήσεων γης. Ο πρώτος μπορεί να δώσει πληροφορίες για την πυκνότητα και τους τύπους των κατοικιών, τις υποδομές, τις πολιτιστικές και οικονομικές δραστηριότητες, κτλ. Ο δεύτερος εστιάζει στα περιβαλλοντικά και γεωργικά χαρακτηριστικά, όπως οι καλλιέργειες, οι δασικές και λοφώδεις εκτάσεις, οι τύποι εδάφους και οι ενδείξεις υποβάθμισης του περιβάλλοντος. Ασφαλώς είναι δυνατός ο συνδυασμός των δύο αυτών περιπάτων.

Βασικά βήματα

- Αποφασίστε σε ποια θέματα θα επικεντρωθείτε και ποιες πληροφορίες θέλετε να συλλέξετε.

- Επιλέξτε τους ντόπιους που θα συμμετάσχουν στον περίπατο και εξηγήστε τους τον στόχο της άσκησης (αρκούν τρεις έως πέντε άνθρωποι προκειμένου να έχετε μια ολοκληρωμένη εικόνα των διαφόρων απόψεων κρατώντας ταυτόχρονα τη συζήτηση υπό έλεγχο).
- Κατά τη διάρκεια του περιπάτου, κρατήστε σημειώσεις των στοιχείων που σας ενδιαφέρουν. Ζητήστε διευκρινίσεις από τους ανθρώπους που συναντάτε κατά τη διαδρομή. Συζητήστε τα προβλήματα και τις δυνατότητες επίλυσής τους.
- Μετά τον περίπατο, συζητήστε τις σημειώσεις με τους συμμετέχοντες και φτιάξτε από κοινού το διάγραμμα της περιοχής που καλύψατε περπατώντας. Οι σημειώσεις και το διάγραμμα είναι πολύ πιθανό να σας φανούν χρήσιμα κατά τις συναντήσεις με την ευρύτερη κοινότητα.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
οι περίπατοι αυτοί ευνοούν ιδιαίτερα τη συμμετοχή των ντόπιων και τους κάνουν να αισθάνονται άνετα. Πρόκειται για ένα απλό και εύχρηστο εργαλείο	είναι ενδεχομένως χρονοβόροι
εμπλουτίζουν τις γνώσεις που έχουν οι συμμετέχοντες για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η περιοχή τους	ο σχεδιασμός σωστών διαγραμμάτων περιπάτου απαιτεί ειδικές δεξιότητες
επιτρέπουν την επαλήθευση των πληροφοριών που είναι αποτυπωμένες σε επίσημους χάρτες	
συμβάλλουν στον εντοπισμό νέων στοιχείων (για παράδειγμα, οι ντόπιοι θεώρησαν ότι οι προηγούμενοι ερευνητές γνώριζαν κάποια στοιχεία και δεν θεώρησαν σκόπιμο να τα αναφέρουν)	

3.6 Ανάλυση τάσεων

Η ανάλυση τάσεων χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της συνέντευξης ενός ατόμου ή μιας ομάδας με στόχο τη σε βάθος εξέταση συγκεκριμένων προβλημάτων (πως προέκυψαν, πως αναμένεται ότι θα εξελιχθούν στο μέλλον, ποιες ενέργειες πρέπει να αναληφθούν για την επίλυσή τους). Για μεγάλες περιοχές, όπως μια ολόκληρη περιφέρεια ή μια χώρα, υπάρχουν συνήθως διαθέσιμα στοιχεία που δείχνουν τις επικρατούσες τάσεις. Όμως, για μικρότερες περιοχές, όπως ένα χωριό, συνήθως δεν υπάρχουν συναφή διαθέσιμα στοιχεία, πόσο μάλλον στοιχεία που να καλύπτουν μεγάλη χρονική περίοδο. Επομένως, οι πληροφορίες για την εξέλιξη ενός συγκεκριμένου προβλήματος πρέπει να συλλέγονται σε κάθε τόπο ξεχωριστά.

Στόχος της μεθόδου

Ο στόχος της ανάλυσης τάσεων είναι η αξιολόγηση των αλλαγών που λαμβάνουν χώρα με το πέρασμα του χρόνου. Συχνά, χρησιμοποιείται για να προσελκύσει την προσοχή των ανθρώπων σε φαινόμενα που εξελίσσονται αργά (π.χ., διάβρωση εδάφους, μετακινήσεις πληθυσμών).

Βασικά βήματα

- Αποφασίστε ποιο θέμα θέλετε να εξετάσετε.
- Βοηθήστε την κοινότητα να αποφασίσει τους ακριβείς δείκτες του θέματος. Για παράδειγμα, εάν το θέμα είναι η ευημερία της κοινότητας μπορείτε να ζητήσετε από τους συμμετέχοντες να περιγράψουν τι είναι «καλή ζωή» για αυτούς. Οι απαντήσεις τους πιθανόν να αναφέρονται στο εισόδημα της οικογένειας, στα

μέσα μεταφοράς, στο μέγεθος του κοπαδιού, στην πρόσβαση σε διάφορες υπηρεσίες, όπως η εκπαίδευση και η υγεία.

- Ζητήστε από τους συμμετέχοντες να σας πουν που νομίζουν ότι βρίσκονται τώρα σε σχέση με κάθε δείκτη, που νομίζουν ότι βρίσκονταν πριν από 5-10-20 χρόνια και που νομίζουν ότι θα βρίσκονται σε 5-10-20 χρόνια. Σχεδιάστε από κοινού τη γραφική παράσταση της τάσης για κάθε δείκτη.
- Για να αξιολογήσετε αλλαγές στο περιβάλλον και/ή σε ορισμένα συγκεκριμένα είδη, μπορείτε να ζητήσετε από τους συμμετέχοντες να φτιάξουν έναν κατάλογο των κύριων φυτών και ζώων από κάθε είδος και μετά, σε έναν οριζόντιο άξονα, να προσδιορίσετε τις χρονικές περιόδους (π.χ., 20 χρόνια πριν, 10 χρόνια πριν, σήμερα, 10 χρόνια μετά, κτλ.). Ζητήστε από τους συμμετέχοντες να εκτιμήσουν το πλήθος ή την κατάσταση κάθε φυτού ή ζώου ξεχωριστά σε κάθε χρονική περίοδο και σχεδιάστε γραφικές παραστάσεις για κάθε φυτό ή ζώο που περιλαμβάνεται στον κατάλογο.
- Ζητήστε από τους συμμετέχοντες να σχολιάσουν τις τάσεις που προκύπτουν (π.χ., «τι συμβαίνει;», «γιατί;», «πρέπει να γίνει κάτι γι' αυτό;», «τι ακριβώς πρέπει να γίνει;», «τι θα συμβεί στην περίπτωση αυτή;»).

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
τα μέλη της κοινότητας συνειδητοποιούν τις πιθανές αρνητικές και θετικές τάσεις, καθώς και τις επιπτώσεις που έχουν στο περιβάλλον οι δραστηριότητές τους	βασίζεται στη μνήμη και στην υποκειμενική κρίση, αν και αυτό διορθώνεται σε κάποιο βαθμό μέσα από την αλληλεπίδραση της ομάδας
η αλληλεπίδραση της ομάδας εμπλουτίζει την ποιότητα και την ποσότητα των παρεχόμενων πληροφοριών	πρόκειται για σχετικά πολύπλοκο εργαλείο που απαιτεί την προσοχή και την ιδιαίτερα ενεργή συμμετοχή των ντόπιων
ακούγονται οι διαφορετικές απόψεις που υπάρχουν στην κοινότητα	
καθίσταται δυνατή η σύγκριση των τάσεων μεταξύ διαφορετικών δεικτών και, ενδεχομένως, η εκτίμηση των μεταξύ τους σχέσεων	
δεν είναι δαπανηρή και μπορεί να προσαρμοστεί στα διαθέσιμα υλικά (π.χ., εάν δεν υπάρχουν χαρτιά και μολύβια, οι γραφικές παραστάσεις μπορούν να γίνουν στο έδαφος με φύλλα ή πέτρες αντί για σύμβολα και αριθμούς)	

3.7 Χαρτογράφηση χρήσεων γης

Η χαρτογράφηση των χρήσεων γης είναι συνήθως μακροχρόνια διαδικασία η οποία έχει πολλά οφέλη για την οργάνωση της κοινότητας και για την επίλυση των συγκρούσεων (Poole, 1995). Μπορεί όμως να ολοκληρωθεί και σε σύντομο χρονικό διάστημα όπως περιγράφεται παρακάτω. Στόχος της σύντομης χαρτογράφησης είναι η απεικόνιση της γεωγραφικής κατανομής συγκεκριμένων ειδών (από περιβαλλοντική, δημογραφική, κοινωνική και οικονομική άποψη) σε μια συγκεκριμένη περιοχή όπως την αντιλαμβάνονται τα μέλη της κοινότητας. Οι συμμετέχοντες καλούνται να σχεδιάσουν τον δικό τους χάρτη (σε ένα μεγάλο χαρτόνι ή στο έδαφος) ή να αποτυπώσουν συγκεκριμένα στοιχεία σε έναν έτοιμο χάρτη ή σε μια αεροφωτογραφία. Για κάθε συγκεκριμένο είδος μπορούν να χρησιμοποιηθούν διάφορα σύμβολα, όπως φυτά, γράμματα του αλφάβητου, κτλ. Σε περίπτωση που ο

χάρτης έχει σχεδιαστεί στο έδαφος, φωτογραφήστε τον για να μπορείτε να αναφέρεστε σε αυτόν στο μέλλον.

Στόχος της μεθόδου

Η χαρτογράφηση των χρήσεων γης είναι ιδιαίτερα χρήσιμη γιατί παρέχει μια αντιπροσωπευτική εικόνα της κατάστασης της περιοχής (π.χ., όρια ιδιοκτησιών, ακριβή τοποθεσία βασικών πόρων, σημεία ιδιαίτερης σημασίας για την κοινότητα, κτλ.) Ο χάρτης μπορεί να αποτελέσει πολύτιμη πηγή για μελλοντικές εκτιμήσεις περιβαλλοντικών επιπτώσεων και για παρακολούθηση της κατάστασης. Παρέχει σημαντικά στοιχεία για τις χρήσεις γης σε μια δεδομένη χρονική στιγμή.

Βασικά βήματα

- Κατά τη συνάντηση με την κοινότητα ή με την εστιασμένη ομάδα εξηγήστε τον στόχο της άσκησης στους συμμετέχοντες.
- Ζητήστε τους να αποφασίσουν ποια σύμβολα θα χρησιμοποιήσουν για τα προς προσδιορισμό διάφορα χαρακτηριστικά.
- Ζητήστε από έναν συμμετέχοντα να αναλάβει να σχεδιάζει ή να αποτυπώνει τα σύμβολα σύμφωνα με τις υποδείξεις των υπολοίπων ή ζητήστε από τους συμμετέχοντες να φτιάξουν όλοι μαζί τον χάρτη. Ορισμένες φορές ίσως είναι προτιμότερο να φέρετε έναν έτοιμο χάρτη (π.χ., που θα απεικονίζει τα όρια του δάσους) και να ζητήσετε από τους συμμετέχοντες να τον συμπληρώσουν (π.χ., να σημειώσουν τις περιοχές του δάσους οι οποίες υφίστανται εκμετάλλευση από τις γύρω κοινότητες).
- Ενθαρρύνετε την ευρεία συμμετοχή θέτοντας κατά περίπτωση ερωτήσεις στα άτομα. Παροτρύνετε την ομάδα να συζητήσει τις διαφορετικές γνώμες και να συμβιβαστεί στα σημεία στα οποία υπάρχει διαφωνία.
- Αφού ολοκληρωθεί, ο χάρτης μπορεί να χρησιμεύσει ως βάση για τον καθορισμό των προβλημάτων, των πόρων και των ευκαιριών για δράση, για την ανάπτυξη δεικτών με στόχο την αξιολόγηση επιπτώσεων, την ανάλυση τάσεων, κτλ. Μπορεί να χρησιμεύσει επίσης και ως βάση για την παρακολούθηση των αλλαγών που συμβαίνουν με το πέρασμα του χρόνου.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
παρέχει μια γενική εικόνα για τις αντιλήψεις που έχει η κοινότητα όσον αφορά τις χρήσεις γης, αλλά και για τις ίδιες τις χρήσεις γης και τους διαθέσιμους πόρους	οι χάρτες ενδέχεται να μην είναι όσο ακριβείς όσο θα έπρεπε. Τα αποτελέσματα της συμμετοχικής χαρτογράφησης πρέπει να συμπληρώνονται με πληροφορίες που συλλέγονται μέσω άλλων συμμετοχικών εργαλείων
ενθαρρύνει την επικοινωνία μεταξύ των μελών της κοινότητας	ορισμένοι πολιτισμοί μπορεί να δυσκολεύονται να κατανοήσουν τις γραφικές παραστάσεις
βοηθά τους ανθρώπους να συνειδητοποιήσουν τη σχέση μεταξύ φυσικών πόρων και ανθρώπινων δραστηριοτήτων	ίσως κάποιοι διστάζουν να γνωστοποιήσουν τα σημεία ιδιαίτερης σημασίας (π.χ., περιοχές με πολιτιστική/θρησκευτική αξία) σε «ξένους»
στον σχεδιασμό των χαρτών μπορούν να συμμετάσχουν και αμόρφωτοι άνθρωποι	
μεταξύ των χαρτών που έχουν σχεδιάσει διαφορετικές ομάδες είναι δυνατό να υπάρχουν τεράστιες διαφορές, για παράδειγμα ως προς τη σημασία που δίδεται σε δεδομένα χαρακτηριστικά	

3.8 Χαρτογράφηση χρονικών περιόδων

Η μέθοδος αυτή χαρτογράφησης στοχεύει στην απεικόνιση των αλλαγών που έχουν επέλθει σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της κοινότητας σε διάφορες χρονικές περιόδους (βλέπε χαρτογράφηση χρήσεων γης). Για τους σκοπούς αυτής της μεθόδου, σχεδιάζονται τρεις ή τέσσερις χάρτες: ο ένας απεικονίζει την κατάσταση που επικρατεί επί του παρόντος και ο άλλος την κατάσταση που ίσχυε κάποια στιγμή στο παρελθόν (20 χρόνια πριν, για παράδειγμα). Ο τρίτος χάρτης θα πρέπει να απεικονίζει πως θα είναι πιθανώς η περιοχή εάν συνεχιστεί η σημερινή κατάσταση και, εάν χρειάζεται, ο τέταρτος θα απεικονίζει πως θα ήθελαν οι άνθρωποι να είναι ιδανικά η περιοχή στο μέλλον (20 χρόνια μετά, για παράδειγμα).

Στόχος της μεθόδου

Η χαρτογράφηση χρονικών περιόδων επιτρέπει την εισαγωγή της διάστασης του χρόνου στη συμμετοχική εκτίμηση του περιβάλλοντος. Επιτρέπει επίσης την απτή διαπίστωση των αλλαγών που έχουν επέλθει με το πέρασμα του χρόνου διευκολύνοντας έτσι τον προσδιορισμό των αιτιών της υποβάθμισης του περιβάλλοντος. Προβάλλοντας τα αποτελέσματα αυτών των δραστηριοτήτων στο μέλλον, συνήθως καθίσταται προφανής η ανάγκη για αλλαγή στάσης.

Βασικά βήματα

- Όλοι οι συμμετέχοντες σχεδιάζουν από κοινού, κατά προτίμηση σε ένα μεγάλο χαρτόνι, τον χάρτη που απεικονίζει την τρέχουσα κατάσταση από περιβαλλοντική, δημογραφική, κτλ., άποψη (βλέπε την περιγραφή της χαρτογράφησης των χρήσεων γης).
- Με την βοήθεια των ηλικιωμένων μελών της κοινότητας και ιστορικών φωτογραφιών, εάν υπάρχουν και είναι κατάλληλες, οι συμμετέχοντες σχεδιάζουν τον χάρτη που απεικονίζει την κατάσταση που ίσχυε 20 ή 30 χρόνια πριν, για παράδειγμα.
- Κατόπιν γίνεται σύγκριση των δύο αυτών χαρτών. Οι συμμετέχοντες εντοπίζουν τις σημαντικότερες αλλαγές που έχουν επέλθει. Εντοπίζουν στη συνέχεια τις πιθανές αιτίες αυτών των αλλαγών και τις καταγράφουν σε έναν πίνακα ή σε ένα μεγάλο χαρτόνι.
- Βάσει του καταλόγου αυτού με τις αλλαγές και τις αιτίες, οι συμμετέχοντες σχεδιάζουν έναν χάρτη ο οποίος απεικονίζει πως θα είναι η κοινότητα 20 χρόνια μετά εάν συνεχιστεί η σημερινή κατάσταση. Κατόπιν, μπορούν να σχεδιάσουν έναν άλλο χάρτη ο οποίος απεικονίζει πως επιθυμούν να είναι η περιοχής τους ιδανικά στο μέλλον (βλέπε επίσης την περιγραφή της καθοδηγούμενης φανταστικής επίσκεψης στο μέλλον).
- Οι δύο χάρτες που δείχνουν το μέλλον διευκολύνουν τη συζήτηση όσον αφορά τις αλλαγές που θα χρειαστεί να γίνουν προκειμένου να αναχαιτιστεί η υποβάθμιση του περιβάλλοντος και να επιτευχθεί το ιδανικό αποτέλεσμα στο μέλλον.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
καλλιεργεί τη συζήτηση γύρω από το γιατί και το πώς προέκυψαν τα προβλήματα, καθώς και το πώς επηρεάζουν την κοινότητα (η χαρτογράφηση χρονικών περιόδων είναι πολύτιμο εργαλείο για την ευαισθητοποίηση και την κινητοποίηση του κοινού)	υπάρχει κίνδυνος να θιγούν ευαίσθητα θέματα του παρελθόντος, και ακόμη θέματα που είχαν προκαλέσει παλαιότερα τριβές στην κοινότητα. Εάν συμβεί κάτι τέτοιο, ο συντονιστής πρέπει να μεριμνήσει ώστε τα θέματα αυτά να συζητηθούν ανοιχτά σε ήρεμο κλίμα. Ίσως χρειαστεί να προχωρήσει στην επόμενη χρονική

	περίοδο και να επανέλθει στο ευαίσθητο θέμα αργότερα
συμβάλλει στην εξεύρεση μεσοπρόθεσμων ή μακροπρόθεσμων λύσεων για τα προβλήματα που επηρεάζουν την κοινότητα	η ανάλυση μπορεί να οδηγήσει στον προσδιορισμό παραγόντων και στοιχείων που δεν εμπίπτουν στον έλεγχο της κοινότητας. Οι συμμετέχοντες μπορεί να αποθαρρυνθούν και να απογοητευτούν εάν δεν βρουν τρόπους αντιμετώπισης των προβλημάτων αυτών ή εάν δεν μπορούν να εφαρμόσουν τις λύσεις που βρήκαν
είναι χρονοβόρα και πολύπλοκη - μπορεί να χρειαστούν έως και τρεις συναντήσεις με την ενδιαφερόμενη ομάδα ή κοινότητα προκειμένου να ολοκληρωθούν οι χάρτες και να διεξαχθεί η συζήτηση	

Κεφάλαιο 4

Σχεδιασμός

4.1 Καταιγισμός ιδεών από τα μέλη της ομάδας

Ο καταιγισμός ιδεών είναι μια διαδικασία στο πλαίσιο της οποίας όλα τα μέλη μιας ομάδας συζήτησης ενθαρρύνονται να εκφράσουν αυθόρμητα τη γνώμη τους για ένα συγκεκριμένο θέμα ή ζήτημα. Οι γνώμες αυτές πρέπει να είναι σύντομες και εστιασμένες στο θέμα. Η διαδικασία ξεκινά συνήθως με μια ανοιχτή ερώτηση του συντονιστή για ένα συγκεκριμένο θέμα, π.χ., «ποιες δραστηριότητες που διεξάγονται στην περιοχή αυτή δεν είναι ωφέλιμες για το περιβάλλον;» ή «τι πρέπει να γίνει για την επίλυση των προβλημάτων που εντοπίσατε όσον αφορά τα δάση/τους υγροβιότοπους/τη διάβρωση του εδάφους;», κτλ.

Στόχος της μεθόδου

Ο καταιγισμός ιδεών στοχεύει στη διατύπωση των απόψεων των ατόμων για ένα συγκεκριμένο θέμα (π.χ., για όλες τις πιθανές δράσεις που μπορούν να αναληφθούν) και ακολουθείται συνήθως από συζήτηση (για παράδειγμα η ομάδα εξετάζει ποιες από τις προτάσεις είναι ρεαλιστικές). Η ενθάρρυνση των ατόμων να διατυπώσουν τις ιδέες τους αυθόρμητα αυξάνει την πιθανότητα να ακουστούν νέες ιδέες, τις οποίες σε άλλη περίπτωση θα δίσταζαν να εκφράσουν τα άτομα.

Βασικά βήματα

- Ο συντονιστής ανακοινώνει το προς συζήτηση θέμα και γράφει την ερώτηση-κλειδί στον πίνακα ή σε ένα μεγάλο χαρτόνι.
- Οι συμμετέχοντες διατυπώνουν τις ιδέες τους αυθόρμητα. Όλες οι ιδέες καταγράφονται. Στο στάδιο αυτό δεν επιτρέπονται τα σχόλια και οι παρατηρήσεις.
- Αφού καταγραφούν όλες οι ιδέες, η ομάδα συζητά τον κατάλογο για να αποφασίσει ποιες ιδέες πρέπει να απορριφθούν είτε γιατί επαναλαμβάνονται είτε για άλλους λόγους. Επισημαίνονται και συζητούνται οι διαφορετικές γνώμες μέχρι να επιτευχθεί συμφωνία. Στο στάδιο αυτό δεν προέχει να συμφωνούν όλοι με όλες τις προτάσεις, αλλά να μην αντιτίθεται κανείς σε μια συγκεκριμένη πρόταση που θα συμπεριληφθεί στον τελικό κατάλογο των προς συζήτηση ιδεών.
- Είναι δυνατή η ιεράρχηση των προτάσεων του τελικού καταλόγου (βλέπε περιγραφή ασκήσεων ιεράρχησης) ή η συζήτησή τους κάποια άλλη στιγμή με τη συμμετοχή ολόκληρης της κοινότητας.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
η σωστή διεξαγωγή του καταιγισμού ιδεών επιτρέπει τη συμμετοχή όλων των μελών της ομάδας στη διαδικασία	ο συντονιστής πρέπει να είναι σε θέση να διαχειρίζεται σωστά τη δυναμική της ομάδας ώστε να μην παρεκκλίνει η διαδικασία, να συμμετέχουν όλοι και να επιτυγχάνεται η ευρύτερη δυνατή συναίνεση
προβάλλονται έτσι το εύρος των δυνατοτήτων των μελών της ομάδας και ο βαθμός συμφωνίας τους	είναι δυνατό να υποβόσκουν διαφορές στους κόλπους της ομάδας με αποτέλεσμα κάποιοι να μην συμμετέχουν καθόλου στη διαδικασία ή να διατυπώνουν προτάσεις που βλάπτουν κάποιους

αποτελεί καλή εισαγωγή για έναν πιο δομημένο και εστιασμένο σχεδιασμό (όπως η ιεράρχηση)	οι διαφορές μεταξύ των άμεσα ενδιαφερόμενων δυσκολεύουν την επίτευξη συμφωνίας σχετικά με το ποιες ιδέες θα παραμείνουν στον τελικό κατάλογο
--	--

4.2 Καθοδηγούμενη φανταστική επίσκεψη στο μέλλον

Η καθοδηγούμενη φανταστική επίσκεψη στο μέλλον είναι ουσιαστικά ένα ταξίδι στο μέλλον. Οι συμμετέχοντες πρέπει να γνωρίζουν πολύ καλά την τρέχουσα κατάσταση του περιβάλλοντος και της κοινωνίας για να μπορούν να φανταστούν πως θα είναι στο μέλλον. Τα όρια της περιοχής την οποία φαντάζονται πρέπει να είναι σαφή ώστε όλοι οι συμμετέχοντες να αναφέρονται στην ίδια έκταση.

Στόχος της μεθόδου

Η καθοδηγούμενη φανταστική επίσκεψη στο μέλλον ενθαρρύνει τους συμμετέχοντες να σκεφτούν το μέλλον, ανεξάρτητα από το τι συμβαίνει στο παρόν. Σε άλλα είδη ασκήσεων σχεδιασμού, οι ομάδες δεν ασχολούνται με το «πως θα μπορούσε να ήταν η κατάσταση» καθώς παραμένουν προσκολλημένοι μόνο στα άμεσα συμφέροντά τους. Η συμμετοχή σε αυτή την άσκηση που ζητά από τους ανθρώπους να φανταστούν τον κόσμο «που θα ήθελαν για τα παιδιά τους» τους βοηθά να παραμερίσουν τα προσωπικά και βραχυπρόθεσμα συμφέροντά τους και να κοιτάξουν πιο μακριά.

Ο συντονιστής πρέπει να τονίσει στους συμμετέχοντες να μην διστάσουν να διατυπώσουν τους ευσεβείς πόθους τους διότι αυτοί ακριβώς είναι το αντικείμενο της άσκησης: ο στόχος είναι να περιγράψουν το όραμά τους για το μέλλον ανεξάρτητα από το εάν αυτό είναι δυνατό να υλοποιηθεί όσο ζουν οι ίδιοι· δεν παύει όμως να είναι η επιθυμία τους για τις μελλοντικές γενιές. Οι στόχοι που θα τεθούν κατά τη δεύτερη φάση αυτής της άσκησης πρέπει αντιθέτως να είναι εφικτοί και μετρήσιμοι.

Βασικά βήματα

- Σε ένα άνετο περιβάλλον (όχι σε αίθουσα συνεδριάσεων, αλλά κατά προτίμηση κάτω από ένα δέντρο), ο συντονιστής ζητά από τους συμμετέχοντες να χαλαρώσουν και να κλείσουν τα μάτια τους. Τους ζητά να φανταστούν ότι πηγαίνουν ταξίδι στο μέλλον, εκεί όπου υπάρχει η ιδανική για τον καθένα κοινότητα, αυτή στην οποία θα ήθελαν να ζουν τα παιδιά τους, για παράδειγμα 50 χρόνια μετά.
- Ο συντονιστής διαβάζει το κείμενο που έχει ετοιμάσει εκ των προτέρων το οποίο περιγράφει έναν περίπατο στην κοινότητα ή στην περιοχή, ζητώντας από τους συμμετέχοντες να του περιγράψουν πως φαντάζονται συγκεκριμένες λεπτομέρειες. Οι ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στο κείμενο παρακινούν τους συμμετέχοντες να σκεφτούν συγκεκριμένα στοιχεία αυτής της «ιδανικής» κατάστασης. Για παράδειγμα, ο συντονιστής μπορεί να θέσει ερωτήσεις για τα σπίτια τους, το δάσος, την παραλία, τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις ή το ποτάμι: «πως είναι;», «τι κάνουν οι άνθρωποι;», κτλ. Ο συντονιστής δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να καθοδηγεί τις απαντήσεις των συμμετεχόντων. Πρέπει απλώς να παρακινεί τους συμμετέχοντες να οραματιστούν συγκεκριμένες λεπτομέρειες του ιδανικού αυτού περιβάλλοντος.
- Αφού ολοκληρωθεί ο φανταστικός αυτός περίπατος, οι συμμετέχοντες ανοίγουν τα μάτια τους αργά και σκέφτονται ξανά τα όσα φαντάστηκαν. Ο συντονιστής

τους ζητά να σημειώσουν τις δέκα πρώτες εικόνες που τους έρχονται στο νου από τον περίπατό τους.

- Ο συντονιστής ζητά κατόπιν από κάθε μέλος της ομάδας να περιγράψει μία από τις εικόνες που σημείωσε. Όλες οι περιγραφές καταγράφονται στον πίνακα. Η διαδικασία ολοκληρώνεται αφού περιγραφούν όλες οι εικόνες.
- Ο συντονιστής συνοψίζει όλες αυτές τις εικόνες, σκιαγραφώντας έτσι το όραμα των συμμετεχόντων, και τους ζητά να κάνουν τυχόν αλλαγές, προσθήκες, κτλ. μέχρι να συμφωνήσουν όλοι.
- Ο συντονιστής ζητά από έναν συμμετέχοντα να σχεδιάσει έναν χάρτη της «ιδανικής» αυτής κοινότητας σε ένα μεγάλη χαρτόνι με βάση τις εικόνες που περιέγραψαν προηγουμένως οι συμμετέχοντες. Οι υπόλοιποι μπορούν να καθοδηγούν το άτομο αυτό κατά τη σχεδίαση του χάρτη και/ή να φτιάχνουν παράλληλα άλλους χάρτες.
- Κατόπιν, συζητούν όλοι μαζί τα σχέδια και τα ταξινομούν σε κατηγορίες (π.χ., εργασιακό περιβάλλον, κατοικίες, προστατευόμενες περιοχές). Βάσει των εν λόγω κατηγοριών η ομάδα καθορίζει στη συνέχεια ορισμένους στόχους και προσδιορίζει τις δράσεις τις οποίες μπορεί να αναλάβει από σήμερα κιόλας για την επίτευξη των στόχων αυτών.
- Οι στόχοι καθορίζονται βάσει του οράματος των συμμετεχόντων στο οποίο έχει καταλήξει η ομάδα. Κατόπιν, ο συντονιστής ζητά από τους συμμετέχοντες να συμμετάσχουν εθελοντικά σε δραστηριότητες παρακολούθησης της πορείας των προς ανάληψη δράσεων.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
είναι αποτελεσματική για κοινότητες που επιθυμούν να διαμορφώσουν ένα κοινό όραμα για το συλλογικό μέλλον τους	μπορεί να προκύψουν διαμάχες εάν οι εικόνες που φαντάζονται τα άτομα είναι τελείως διαφορετικές
επιτρέπει στα άτομα να δουν τις διαφορές τους υπό άλλη οπτική γωνία, μακροπρόθεσμα. Αυτό συμβάλλει στην επίλυση των διαφορών και επιτρέπει στους συμμετέχοντες να κοιτάξουν πέρα από τις πιεστικές βραχυπρόθεσμες ανησυχίες και τα συμφέροντά τους	η επιτυχία της μεθόδου εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ικανότητα του συντονιστή και από το υλικό που έχει ετοιμάσει (γραπτό κείμενο και ερωτήσεις)
είναι μια διαδραστική διαδικασία που δεν ευνοεί την αντιπαράθεση	
καλλιεργεί τη συνεργασία και τη σύμπνοια στους κόλπους των κοινοτήτων με απώτερο σκοπό την επίτευξη των κοινών στόχων	
είναι διασκεδαστική	

4.3 Χαρτογράφηση προβλημάτων και λύσεων

Η χαρτογράφηση προβλημάτων και λύσεων είναι μια μέθοδος που εφαρμόζεται στους κόλπους ομάδας. Το μόνο που χρειάζεται είναι ένας απλός χάρτης ή μια αεροφωτογραφία της περιοχής. Οι συμμετέχοντες καλούνται να σημειώσουν επάνω στον χάρτη που νομίζουν ότι υπάρχουν προβλήματα και πως νομίζουν ότι μπορούν να επιλυθούν τα προβλήματα αυτά. Εάν τα προβλήματα έχουν εντοπιστεί κατά το στάδιο της αξιολόγησης, τότε οι συμμετέχοντες καλούνται μόνο να διατυπώσουν τις ιδέες τους για την επίλυση των προβλημάτων.

Ανάλογα με το πρόβλημα, μπορούν, για παράδειγμα, να σχεδιάσουν ένα νέο αρδευτικό κανάλι, μια περιοχή για φυσική αναγέννηση του δάσους, έναν φράκτη για να εμποδίζουν τη διέλευση των άγριων ζώων ή να χαράξουν ένα νέο δρόμο, κτλ. Σε άλλες περιπτώσεις μπορούν απλώς να σημειώσουν τις προτάσεις τους περί διαίρεσης της περιοχής τους σε ζώνες, π.χ., ζώνες όπου πρέπει να επιτρέπεται η εκμετάλλευση των πόρων της άγριας πανίδας και χλωρίδας, ζώνες όπου πρέπει να απαγορεύεται η δόμηση, κτλ.

Στόχος της μεθόδου

Η χαρτογράφηση προβλημάτων και λύσεων παρέχει τη δυνατότητα σε όλους τους συμμετέχοντες να συμβάλουν με τις ιδέες και τις προτάσεις τους. Καθώς όλες οι προτάσεις και οι ιδέες αποτυπώνονται σε έναν κοινοτικό χάρτη, τις βλέπουν όλοι και συνήθως βρίσκεται τρόπος υλοποίησής τους.

Βασικά βήματα

- Εξηγήστε ποιο είναι το πρόβλημα (π.χ. ρύπανση της παράκτιας ζώνης, διάβρωση του εδάφους, κίνδυνος εξαφάνισης κάποιων ειδών) με απλά λόγια και, όσο το δυνατόν, ουδέτερα.
- Εξηγήστε ότι ο στόχος της άσκησης είναι να σκεφτείτε όλοι μαζί τι μπορεί να γίνει για την αντιμετώπιση του προβλήματος και τονίστε ότι όλοι πρέπει να αποτυπώσουν τις ιδέες τους στον χάρτη ή στη φωτογραφία.
- Πρέπει να υπάρχει ένας χάρτης ή μία φωτογραφία για κάθε 10-15 άτομα τα οποία καλούνται να εργαστούν ομαδικά.
- Μοιράστε χρωματιστούς μαρκαδόρους σε κάθε ομάδα και ζητήστε τους να συζητήσουν το πρόβλημα και να σχεδιάσουν τις πιθανές λύσεις επάνω στον χάρτη. Να είστε στη διάθεσή τους εάν χρειαστούν διευκρινίσεις.
- Μόλις τελειώσουν, ζητήστε τους να κοιτάξουν τους χάρτες των άλλων ομάδων (εάν υπάρχουν), να κάνουν σύγκριση και να συζητήσουν τις διάφορες λύσεις.
- Ζητήστε από τις ομάδες να καταγράψουν τις προτάσεις τους σε ένα μεγάλο χαρτόνι ώστε να τις βλέπουν όλοι και να τις παρουσιάσουν στους υπόλοιπους. Ζητήστε τους να εξετάσουν τον βαθμό αποτελεσματικότητας κάθε προτεινόμενης λύσης και τον τρόπο υλοποίησής της.
- Ο συντονιστής πρέπει να μεριμνήσει για την επίτευξη συμφωνίας όσον αφορά τις δράσεις που απαιτούνται προκειμένου να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα το οποίο αποτελεί το θέμα της συνάντησης.
- Ζητήστε από τους συμμετέχοντες να ταξινομήσουν κατά σειρά προτεραιότητας τις συμφωνημένες δράσεις (για λεπτομέρειες βλέπε ασκήσεις ιεράρχησης).

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
μπορούν να συμμετάσχουν αγράμματοι άνθρωποι ή άτομα που δυσκολεύονται να εκφραστούν προφορικά μπροστά σε κοινό, καθώς το μόνο που έχουν να κάνουν είναι να σχεδιάσουν επάνω στον χάρτη	ορισμένες από τις προτεινόμενες λύσεις ενδεχομένως να μην είναι ρεαλιστικές (π.χ., για οικονομικούς λόγους). Η αδυναμία που θα αισθανθούν οι συμμετέχοντες μπορεί να λειτουργήσει αρνητικά
οι άνθρωποι βλέπουν τις διαφορετικές γνώμες που υπάρχουν μέσα στην κοινότητα και διαπιστώνουν εάν και κατά πόσο είναι συμβατές με τις δικές τους	ορισμένοι πολιτισμοί ή μεμονωμένα άτομα μπορεί να δυσκολεύονται να χρησιμοποιήσουν τον χάρτη
είναι απλή μέθοδος, δεν απαιτεί πολλά υλικά ούτε εντατική εκπαίδευση των ατόμων που θα την υλοποιήσουν και μπορεί να εφαρμοστεί πολύ εύκολα σε	η μέθοδος αυτή δεν είναι κατάλληλη για περιπτώσεις στις οποίες οι λύσεις ριζικές αλλαγές (π.χ., εάν το πρόβλημα δεν μπορεί να

4.4 Ονομαστικές απαντήσεις των μελών της ομάδας

Η τεχνική αυτή είναι ένα εργαλείο για τη διατύπωση ιδεών και την επίτευξη συμφωνίας σε ένα ή περισσότερα βασικά θέματα ή δράσεις. Ο συντονιστής, ο οποίος πρέπει να είναι ικανός, ξεκινά τη συνάντηση θέτοντας ένα σαφές ερώτημα στην ομάδα (π.χ., «ποια είναι τα βασικά προβλήματα και οι σημαντικές ευκαιρίες που προκύπτουν για την πρωτοβουλία μας σε σχέση με το τάδε θέμα;»). Ο συντονιστής πρέπει να αφήσει αρκετό χρόνο στα άτομα να σκεφτούν και να σημειώσουν τις βασικές τους απαντήσεις σε κάρτες. Στη συνέχεια οι κάρτες αυτές παρουσιάζονται σε όλους, συζητούνται και ομαδοποιούνται ώστε να προκύψει τελικά μία κοινή και ενιαία απόφαση.

Στόχος της μεθόδου

Η τεχνική αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τον σχεδιασμό και τον καθορισμό προτεραιοτήτων. Μαζί με άλλες τεχνικές ιεράρχησης και ταξινόμησης, η μέθοδος αυτή μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί όταν οι απόψεις μεμονωμένων ατόμων πρέπει να ενοποιηθούν σε μια ομαδική απόφαση.

Βασικά βήματα

- Θέστε στους συμμετέχοντες ένα σαφές ερώτημα. Γράψτε το σε έναν πίνακα ή σε ένα μεγάλο χαρτόνι για να το βλέπουν όλοι και αφήστε τους να σκεφτούν.
- Δώστε σε κάθε συμμετέχοντα μερικές κάρτες (αρκετά μεγάλες και χρωματιστές για να προσελκύσετε το ενδιαφέρον τους) και μαρκαδόρους. Ζητήστε τους να γράψουν στις κάρτες αυτές τις απαντήσεις, τα ζητήματα και τις δράσεις που οι ίδιοι θεωρούν ότι απαντούν στο αρχικό ερώτημα. Οι απαντήσεις πρέπει να είναι απλές και σύντομες. Ζητήστε τους να γράψουν τις απαντήσεις καθαρά, με κεφαλαία γράμματα ώστε να φαίνονται από μακριά και, αν είναι δυνατό, να μην χρησιμοποιήσουν περισσότερες από πέντε λέξεις σε κάθε κάρτα. Οι συμμετέχοντες μπορούν να χρησιμοποιήσουν όσες κάρτες θέλουν.
- Ζητήστε από κάθε άτομο να σηκωθεί και ενώπιον της ομάδας να διαβάσει δυνατά και να εξηγήσει τις ιδέες που κατέγραψε στις κάρτες του.
- Όταν όλοι τελειώσουν, ζητήστε τους να καρφισώσουν ή να κολλήσουν τις κάρτες τους στον τοίχο. Ο πρώτος τοποθετεί τις κάρτες του στον τοίχο αφήνοντας μεγάλα κενά μεταξύ τους. Κατόπιν, οι υπόλοιποι καλούνται να τοποθετήσουν τις κάρτες τους κοντά σε εκείνες που θεωρούν παραπλήσιες ή, εάν κάποια δεν ταιριάζει πουθενά, να την τοποθετήσουν πιο μακριά, φτιάχνοντας έτσι μια νέα κατηγορία στον τοίχο.
- Όταν τελειώσουν όλοι, στον τοίχο θα υπάρχουν διάφορες κατηγορίες. Κάποιες κατηγορίες θα αποτελούνται από πολλές κάρτες και κάποιες άλλες από λίγες ή από μόνο μία ή δύο κάρτες.
- Ζητήστε από τους συμμετέχοντες να σκεφτούν εάν κάποιες κάρτες πρέπει να αλλάξουν κατηγορία. Εάν ναι, πρέπει να συζητήσουν τις αλλαγές και να συμφωνήσουν όλοι με τη βοήθεια του συντονιστή. Είναι δυνατό να αποφασίσουν να αφαιρέσουν τελείως κάποιες κάρτες ή κατηγορίες (αυτοί που πρότειναν αρχικά τις συγκεκριμένες κάρτες ή κατηγορίες μπορεί να αλλάξουν γνώμη ακούγοντας τις ιδέες των άλλων.)

- Συνεργαστείτε με τους συμμετέχοντες για να δώσετε έναν τίτλο και/ή να συντάξετε μια παράγραφο που θα συνοψίζει τις ιδέες κάθε κατηγορίας.
- Εάν απαιτείται ιεράρχηση των κατηγοριών, συνεχίστε με μια άσκηση ιεράρχησης. Καλό είναι οι μεγάλες ομάδες συμμετεχόντων να διασπώνται σε μικρότερες προκειμένου κάθε υποομάδα να συζητήσει σε βάθος μία κατηγορία. Οι υποομάδες παρουσιάζουν στη συνέχεια τα συμπεράσματά τους και ακολουθεί συζήτηση με τη συμμετοχή όλων προκειμένου να προκύψει το τελικό αποτέλεσμα.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
η τεχνική αυτή βοηθά τους συμμετέχοντες να ομαδοποιήσουν τις μεμονωμένες απόψεις	όλοι οι συμμετέχοντες πρέπει να ξέρουν γράμματα
όλοι καλούνται και οφείλουν να συμβάλουν, και μαθαίνουν να ακούν με προσοχή τις ιδέες των άλλων	απαιτείται ικανός συντονιστής
η τεχνική είναι εποικοδομητική. Μάλιστα η τοποθέτηση των καρτών στον τοίχο είναι σημαντική γιατί μπορούν όλοι να βλέπουν τις ιδέες και τις προτάσεις για δράση	πρέπει να υπάρξει μέριμνα ώστε να συμμετέχουν ισότιμα όλοι οι άμεσα ενδιαφερόμενοι
κατά τη διάρκεια της άσκησης καταγράφονται οι βασικές ιδέες (οι κάρτες, οι περιλήψεις και τα συμπεράσματα των υποομάδων)	

4.5 Άσκησης ιεράρχησης

Οι ασκήσεις ιεράρχησης μπορούν να εφαρμοστούν σε ομάδες. Οι συμμετέχοντες καλούνται να βάλουν ορισμένες προκαθορισμένες δράσεις σε σειρά προτεραιότητας, κατά την κρίση τους. Η μέθοδος αυτή μπορεί να εφαρμοστεί μετά από τη διαδικασία αξιολόγησης κατά την οποία οι συμμετέχοντες οριστικοποιούν τον κατάλογο των προβλημάτων και των ευκαιριών και/ή των πιθανών προς ανάληψη δράσεων. Συνήθως έχει καλά αποτελέσματα όταν εφαρμόζεται μετά από τον καταιγισμό ιδεών.

Η άσκηση ιεράρχησης πρέπει να συνοδεύεται από προσδιορισμό, από κοινού με τους συμμετέχοντες, των διαδικασιών που απαιτούνται για την υλοποίηση κάθε συμφωνημένης δράσης και από ανάθεση των απαιτούμενων για τον σκοπό αυτό αρμοδιοτήτων.

Στόχος της μεθόδου

Η ιεράρχηση είναι ένα εργαλείο που επιδιώκει την επίτευξη συμφωνίας στους κόλπους της ομάδας όσον αφορά κάποια προς ανάληψη δράση και όσον αφορά τον καθορισμό προτεραιοτήτων. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί όταν οι απόψεις μεμονωμένων ατόμων πρέπει να ενοποιηθούν σε μια ομαδική απόφαση. Η ιεράρχηση είναι επίσης χρήσιμη για τον προσδιορισμό τυχόν αναγκών και την απαρίθμησή τους.

Βασικά βήματα

- Γράψτε τα θέματα που πρέπει να ταξινομηθούν κατά σειρά προτεραιότητας σε ένα χαρτόνι ή σε έναν πίνακα ώστε να τα βλέπουν όλοι. Χρησιμοποιήστε απλές λέξεις και, αν χρειαστεί, εικόνες και ζωγραφιές.
- Μεριμνήστε ώστε οι συμμετέχοντες στην άσκηση να εκπροσωπούν όλους τους άμεσα ενδιαφερόμενους.

- Καθορίστε ένα απλό τρόπο ιεράρχησης ανάλογα με τον αριθμό των θεμάτων. Εάν τα θέματα είναι περισσότερα από δέκα, δώστε σε κάθε συμμετέχοντα πινέξες ή μικρούς μαγνήτες και ζητήστε του να τοποθετήσει ένα ή περισσότερα δίπλα σε κάθε θέμα που θεωρεί σημαντικό ή απλώς να δώσει πέντε βαθμούς στα θέματα που θεωρεί πιο σημαντικά. Εάν για κάποιο λόγο η διαδικασία πρέπει να γίνει μυστικά, μοιράστε σε όλους τους συμμετέχοντες από έναν κατάλογο με τα θέματα για να σημειώσουν επάνω τις προτιμήσεις τους. Εάν τα θέματα είναι λιγότερα από δέκα ή εάν οι συμμετέχοντες επιθυμούν να ιεραρχήσουν τις επιλογές τους, ίσως είναι προτιμότερο να χρησιμοποιήσετε αριθμούς. Στην περίπτωση αυτή, κάθε συμμετέχων δίνει έναν αριθμό σε κάθε θέμα σύμφωνα με την προτεραιότητα που του αποδίδει (π.χ. από το 1 έως το 5, με το 5 να είναι η πρώτη προτεραιότητα).
- Εξηγήστε τον τρόπο ιεράρχησης στους συμμετέχοντες και ζητήστε τους να σκεφτούν και μετά να ιεραρχήσουν τα θέματα.
- Αφού ολοκληρωθεί η διαδικασία, βγάλτε τα συγκεντρωτικά αποτελέσματα για κάθε θέμα.
- Γράψτε τα θέματα ξανά κατά σειρά προτεραιότητας αυτή τη φορά βάσει των αποτελεσμάτων και συζητήστε τα με την ομάδα. Εάν τυχόν υπάρχουν διαφωνίες συζητήστε τις και προσπαθήστε να τις λύσετε.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
η ιεράρχηση είναι μια ευέλικτη τεχνική που μπορεί να εφαρμοστεί σε πολλές περιπτώσεις	οι επιλογές μπορεί να επηρεαστούν σοβαρά από υποκειμενικούς παράγοντες
η ομάδα είναι αυτή που λαμβάνει τις αποφάσεις για το τι πρέπει να γίνει και που ταξινομεί τα θέματα κατά προτεραιότητα. Δεν της επιβάλλεται τίποτα. Η ιεράρχηση αυτή κοινή συναινέσει ενισχύει την αφοσίωση της ομάδας στις συμφωνηθείσες δράσεις	μπορεί κάποιος να έχουν συνεννοηθεί εκ των προτέρων με συνέπεια το τελικό αποτέλεσμα να μην είναι αντικειμενικό. Εάν υπάρχει τέτοια περίπτωση, πρέπει να γίνει προσεκτική επιλογή των συμμετεχόντων ώστε να εκπροσωπηθούν ισότιμα όλες οι πλευρές
μπορούν να συμμετάσχουν όλοι, καθώς δεν χρειάζεται να μιλήσουν ενώπιον όλων, γεγονός που λειτουργεί αποθαρρυντικά για ορισμένους (π.χ., γυναίκες και ευάλωτες ομάδες)	οι δράσεις στις οποίες θα καταλήξει η άσκηση μπορεί να διαφέρουν σε σχέση με τον αρχικό σχεδιασμό λόγω διαφόρων παραγόντων, όπως καθυστερήσεις όσον αφορά τη διάθεση των αναγκαίων πόρων ή διότι κάποια πράγματα μπορούν να υλοποιηθούν πιο γρήγορα (με αποτέλεσμα να τους δοθεί προτεραιότητα) ενώ άλλα απαιτούν περισσότερο χρόνο. Για να αποφευχθούν τυχόν παρεξηγήσεις, οι διαδικαστικές λεπτομέρειες πρέπει να συζητηθούν με την ομάδα αφού ολοκληρωθεί η ιεράρχηση των θεμάτων
μπορεί να συμμετάσχει στην άσκηση σχετικά μεγάλος αριθμός ατόμων (μέχρι 50 περίπου άτομα)	

Κεφάλαιο 5

Επίλυση διαφωνιών

5.1 Διαδικασία διαπραγμάτευσης/ διαμεσολάβησης

Οι διαφωνίες είναι φυσικό φαινόμενο. Ακόμη και στους κόλπους ομοιογενών ομάδων, τα άτομα διαφέρουν ως προς τον τρόπο με τον οποίο βλέπουν τα πράγματα και ως προς το τι θεωρούν σημαντικό και ουσιαστικό. Οι διαφορετικές αυτές απόψεις επηρεάζονται από παράγοντες όπως το φύλο, η εθνικότητα, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση, η θρησκεία και η ηλικία. Οι διαφορές είναι γόνιμες. Χάρη σε αυτές η ζωή στην κοινότητα έχει ενδιαφέρον. Όταν όμως έρχεται η ώρα της τελικής απόφασης, η οποία βρίσκει αντίθετους αυτούς που έχουν διαφορετικές απόψεις, άλλα συμφέροντα και αξίες, τότε οι διαφορές μπορούν να οδηγήσουν σε διαφωνία.

Οι διαφωνίες που σημειώνονται σε προστατευόμενες περιοχές οφείλονται σε πολλούς λόγους. Ορισμένες φορές οφείλονται στην απρόσεκτη οργάνωση της συμμετοχής των ντόπιων στον σχεδιασμό και στη λήψη αποφάσεων. Σε άλλες περιπτώσεις, οι ντόπιοι έχουν ανάγκες που δεν συμβαδίζουν και/ή συγκρούονται με τις ανάγκες της προστατευόμενης περιοχής.

Ορισμένες φορές οι διαφωνίες επιλύονται εύκολα: η μία πλευρά εξηγεί στην άλλη πως βλέπει τη συγκεκριμένη κατάσταση ή πρόταση και γιατί. Η μία ή και οι δύο πλευρές συμφωνούν να αλλάξουν στάση και το πρόβλημα εξαφανίζεται. Άλλες φορές η επίλυση της διαφωνίας παρουσιάζει δυσκολίες και επιβάλλεται η χρήση πιο δομημένων μεθόδων. Πάντως, η προσέγγιση που επιλέγεται κάθε φορά πρέπει να ανταποκρίνεται στο γενικότερο πλαίσιο και να λαμβάνει υπόψη τα ήθη και τα έθιμα της περιοχής καθώς και τους αρμόδιους για την επίλυση διαφωνιών φορείς.

Υπάρχουν τρεις γενικές κατηγορίες προσεγγίσεων όσον αφορά την επίλυση διαφωνιών οι οποίες διαφέρουν ως προς τον βαθμό στον οποίο οι αντιμαχόμενες πλευρές ελέγχουν τη διαδικασία και το αποτέλεσμα. Οι κατηγορίες αυτές είναι:

Η διαπραγμάτευση: οι αντιμαχόμενες πλευρές, με ή χωρίς τη βοήθεια συντονιστή, συζητούν τις διαφορές τους και προσπαθούν να βρουν μια κοινή λύση. Ο συντονιστής κατευθύνει απλώς τη διαδικασία με ουδέτερο τρόπο προκειμένου να βοηθήσει τις αντιμαχόμενες πλευρές να αποσαφηνίσουν και να συμβιβάσουν τις διαφορές τους.

Η διαμεσολάβηση: οι αντιμαχόμενες πλευρές συμφωνούν να ορίσουν έναν ανεξάρτητο και ουδέτερο τρίτο πρόσωπο (συνήθως κάποιον ο οποίος έχει εκπαιδευτεί στη διαμεσολάβηση) για να ελέγξει και να κατευθύνει τη διαδικασία αποσαφήνισης των θέσεων, καθορισμού των συμφερόντων και εξεύρεσης αρεστών σε όλους λύσεων. Όπως και στη διαπραγμάτευση, η διαδικασία αυτή είναι εκούσια και οι αντιμαχόμενες πλευρές μπορούν να την διακόψουν όποτε θελήσουν.

Η διαιτησία: κάθε πλευρά οφείλει να παρουσιάσει τη θέση της ενώπιον ενός ανεξάρτητου ατόμου ο οποίος έχει όμως αρμοδιότητα εκ του νόμου να επιβάλει μια λύση. Οι συμφωνίες επιβάλλονται δια νόμου.

Γενικές αρχές διαπραγμάτευσης/διαμεσολάβησης

Για να μην μεροληπτήσετε υπέρ συγκεκριμένων ενδιαφερομένων ή συγκεκριμένων θέσεων (με αποτέλεσμα την επιδείνωση της διαφωνίας και/ή την κατάληξη της διαδικασίας σε αδιέξοδο), η καλύτερη προσέγγιση είναι να υιοθετήσετε την αποκαλούμενη διαπραγμάτευση/διαμεσολάβηση βάσει συμφερόντων ή βάσει αρχών. Η εν λόγω προσέγγιση απαιτεί από τις αντιμαχόμενες πλευρές να αναγνωρίσουν ότι, για να είναι βιώσιμη μια συμφωνία, πρέπει να ικανοποιεί όσο το δυνατόν περισσότερα από τα κοινά και συμπληρωματικά συμφέροντά τους. Ο στόχος πρέπει να είναι η αμοιβαία συνεργασία και όχι ο απρόθυμος συμβιβασμός. Στο πλαίσιο της προσέγγισης αυτής ισχύουν τέσσερις γενικές αρχές οι οποίες μπορούν να εφαρμοστούν σε πρωτοβουλίες προστασίας της φύσης όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις.

✓ **Εστιάστε τη συζήτηση στα πραγματικά συμφέροντα της ομάδας.**

Τα «συμφέροντα» εκφράζουν τις βαθύτερες ανάγκες και ανησυχίες των ανθρώπων. Οι «θέσεις» και οι «απόψεις» τους είναι ο τρόπος με τον οποίο εκφράζουν τα συμφέροντα τους και προσπαθούν να ικανοποιήσουν τις βλέψεις τους. Η επίλυση διαφωνιών στο πλαίσιο της οποίας ικανοποιούνται όλα τα συμφέροντα έχει πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες να καταλήξει σε μακροχρόνια και ικανοποιητική συμφωνία απ' ό,τι η επίλυση διαφωνιών στο πλαίσιο της οποίας ικανοποιούνται μόνο τα συμφέροντα της μιας πλευράς. Ο συμβιβασμός μπορεί να αποδειχθεί η καλύτερη λύση για την ικανοποίηση των συμφερόντων όλων μακροπρόθεσμα. Για παράδειγμα, όσον αφορά τη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής, το να επιτραπεί παραδείγματος χάριν η χρήση κάποιων πόρων ή να επιτραπουν κάποιες ανθρώπινες δραστηριότητες μπορεί τελικά να ωφελήσει την προστατευόμενη περιοχή περισσότερο από την ολοκληρωτική προστασία και την αυστηρή απαγόρευση κάθε χρήσης/δραστηριότητας που πιθανόν θα οδηγούσε σε παράνομο κυνήγι, υλοτομία, κλπ.

✓ **Αντιμετωπίστε τόσο τις διαδικαστικές όσο και τις ουσιαστικές διαστάσεις της διαφωνίας.**

Διαδικαστικές διαφορές προκύπτουν όταν μια ομάδα επιθυμεί να συμμετάσχει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων επειδή θεωρεί ότι θίγονται τα συμφέροντά της. Συνήθως θέλει να ακουστούν και να ληφθούν υπόψη οι απόψεις της. Οι ουσιαστικές διαφορές αφορούν πραγματικές ανάγκες, όπως η ύπαρξη επαρκών καυσόξυλων, η προστασία από αρπακτικά ζώα ή η προστασία της γης από την άναρχη ανάπτυξη.

✓ **Μεριμνήστε για τη συμμετοχή όλων των μεγάλων ενδιαφερόμενων ομάδων του κοινού στην εξεύρεση λύσης.**

Εάν δεν μεριμνήσετε για τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων μερών στην ανάπτυξη και στον σχεδιασμό της πρωτοβουλίας προστασίας του περιβάλλοντος, στις διαχειριστικές αποφάσεις ή στην επίλυση διαφωνιών, θα καταλήξετε σε μη-βιώσιμες λύσεις και σε νέες μελλοντικές διαφωνίες.

✓ **Κατανοήστε τη δύναμη των διαφόρων ενδιαφερόμενων ομάδων και λάβετε την υπόψη σας κατά τη διαδικασία.**

Το πως ο καθένας θα προσεγγίσει τη διαφωνία εξαρτάται από την δύναμη που έχει ή πιστεύει ότι έχει σε σχέση με τους άλλους άμεσα ενδιαφερόμενους. Αν μια ομάδα θεωρεί ότι αδυνατεί να επηρεάσει το αποτέλεσμα μιας γραφειοκρατικής διαδικασίας, μπορεί να καταφύγει σε παρανομίες για να επιτύχει το επιθυμητό αποτέλεσμα. Οι

διαφορές όσον αφορά την επιρροή των διαφόρων ομάδων μπορεί να είναι τεράστιες. Αυτοί που ζουν κοντά σε μια προστατευόμενη περιοχή μπορεί να είναι για παράδειγμα φτωχοί και αγράμματοι. Εσείς θα πρέπει να φροντίσετε να ακουστούν οι απόψεις τους και να ληφθούν υπόψη οι ανάγκες τους κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων που αφορούν τη διαχείριση των φυσικών πόρων.

Βασικοί όροι διαπραγμάτευσης/διαμεσολάβησης:

Πρέπει να μεριμνήσετε ότι οι όροι αυτοί πληρούνται προτού ξεκινήσει η διαδικασία διαπραγμάτευσης, καθώς είναι καθοριστικοί για την επιτυχή έκβαση της διαπραγμάτευσης:

- Πρέπει να συμμετέχουν οικειοθελώς όλα τα άτομα ή οι ομάδες που έχουν συμφέροντα τα οποία ενδέχεται να θιγούν από τις διαπραγματεύσεις.
- Τα μέρη πρέπει να είναι έτοιμα να διαπραγματευτούν, δηλαδή πρέπει να έχουν προετοιμαστεί ψυχολογικά να μιλήσουν μεταξύ τους, να έχουν τις απαραίτητες πληροφορίες, να γνωρίζουν σε γενικές γραμμές τη διαδικασία επίλυσης διαφωνιών που θα ακολουθηθεί και να έχουν συμφωνήσει. Το τελευταίο είναι ιδιαίτερα σημαντικό σε περιπτώσεις στις οποίες τα ήθη και τα έθιμα δεν επιτρέπουν σε όλα τα μέρη να εκφράσουν την άποψή τους.
- Κάθε μέρος πρέπει να έχει τρόπο να επηρεάσει τις απόψεις και τη συμπεριφορά των υπολοίπων εάν θέλουν να φτάσουν σε κάποια συμφωνία.
- Τα μέρη πρέπει να έχουν κάποια κοινά θέματα και ενδιαφέροντα στα οποία να είναι δυνατόν να επιτευχθεί συμφωνία ώστε να σημειωθεί κάποια πρόοδος.
- Όλα τα μέρη πρέπει να βασίζονται στα υπόλοιπα για την ικανοποίηση των αναγκών και των συμφερόντων τους, αλλιώς δεν θα έχουν αρκετά κίνητρα για να συμμετάσχουν.
- Πρέπει να έχουν πράγματι διάθεση να λύσουν τις διαφορές τους. Αν κάποιος από τους συμμετέχοντες επωφελείται περισσότερο από τη διατήρηση της διαφωνίας, η διαπραγμάτευση είναι καταδικασμένη να αποτύχει.
- Δεν θα πρέπει να υπάρχει άλλος σίγουρος τρόπος επίλυσης του προβλήματος. Εάν ένα μέρος είναι βέβαιο ότι θα κερδίσει την υπόθεση στο δικαστήριο για παράδειγμα, τότε δεν θα έχει διάθεση να διαπραγματευτεί και να καταλήξει σε συμφωνία που δεν θα ικανοποιεί όλες του τις απαιτήσεις.
- Όλα τα μέρη πρέπει να νοιώθουν ανάγκη ή πίεση να φτάσουν σύντομα σε μια απόφαση. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε πίεση χρόνου ή σε πιθανές αρνητικές επιπτώσεις σε περίπτωση μη επίλυσης του προβλήματος.
- Τα θέματα πρέπει να είναι διαπραγματεύσιμα. Αν οι διαπραγματεύσεις προβλέπεται ότι θα καταλήξουν σε ολοκληρωτική νίκη ή σε συντριπτική ήττα, οι ενδιαφερόμενοι διστάζουν να λάβουν μέρος στη διαδικασία.
- Οι συμμετέχοντες πρέπει να έχουν την αρμοδιότητα να λάβουν αποφάσεις.
- Οι συμμετέχοντες πρέπει να είναι διατεθειμένοι να συμβιβαστούν, παρόλο που αυτό μπορεί να μην είναι πάντα αναγκαίο.
- Η συμφωνία πρέπει να είναι εφικτή και οι συμμετέχοντες πρέπει να μπορούν να την εφαρμόσουν.
- Οι συμμετέχοντες πρέπει να διαθέτουν τις αναγκαίες ικανότητες για να διαπραγματευτούν καθώς και τον χρόνο και τους πόρους για να αφοσιωθούν ολοκληρωτικά στη διαδικασία. Εάν υπάρχει πρόβλημα στον τομέα αυτό, καλό είναι να επιλύεται πριν από την έναρξη των διαπραγματεύσεων.

Βασικά βήματα διαπραγμάτευσης/διαμεσολάβησης

Η διαδικασία της διαπραγμάτευσης περιλαμβάνει 13 βασικά βήματα, τα οποία πρέπει οπωσδήποτε να ακολουθήσει το άτομο που συντονίζει τις διαπραγματεύσεις.

Κανένα βήμα δεν αναφέρει πόσος χρόνος απαιτείται για την επίτευξή του, καθώς για την ολοκλήρωση της διαδικασίας διαπραγμάτευσης/διαμεσολάβησης μπορεί να χρειαστούν αρκετές συναντήσεις. Εάν σε κάποια φάση της διαδικασίας διαπιστωθεί ότι δεν υπάρχουν επαρκείς πληροφορίες, τότε η διαδικασία πρέπει να διακοπεί μέχρι να δοθεί η κατάλληλη πληροφόρηση. Εάν οι αντιμαχόμενες πλευρές φθάσουν σε αδιέξοδο, μπορούν να αποφασίσουν να διακόψουν τη διαδικασία και είτε να συναντηθούν ξανά κάποια άλλη στιγμή είτε να προχωρήσουν σε διαιτησία.

Τα βασικά βήματα της διαδικασίας διαπραγμάτευσης/διαμεσολάβησης είναι τα εξής:

1. Πριν από τη συνάντηση των αντιμαχόμενων πλευρών, ελέγξτε ότι πληρούνται όλοι ή σχεδόν όλοι οι προαναφερθέντες όροι. Για να γίνει αυτό, συναντηθείτε με κάθε πλευρά ξεχωριστά προκειμένου να αποσαφηνίσετε τη στάση και τις θέσεις τους.
2. Η ώρα και ο τόπος συνάντησης που θα ορίσετε πρέπει να είναι βολικά για όλους.
3. Στην αρχή της διαπραγμάτευσης ζητήστε από κάθε πλευρά να εξηγήσει με σαφήνεια τη θέση της: τι θέλει και γιατί. Δεν πρέπει να γίνονται διακοπές εκτός κι αν απαιτούνται διευκρινίσεις.
4. Αφού μιλήσουν όλες οι πλευρές, επισημάνετε τα σημεία στα οποία συμφωνούν.
5. Επισημάνετε τις πρόσθετες πληροφορίες που ενδεχομένως χρειάζονται κάποιες πλευρές προκειμένου να κατανοήσουν πλήρως τις απαιτήσεις των υπολοίπων. Εάν χρειαστεί, διακόψτε τη διαδικασία μέχρι να δοθεί η απαραίτητη πληροφόρηση.
6. Επισημάνετε τα σημεία στα οποία διαφωνούν.
7. Συμφωνείστε τον κοινό γενικό στόχο των διαπραγματεύσεων (π.χ., η βιώσιμη χρήση ενός πόρου και η προστασία των πόρων που εξασφαλίζουν τα προς το ζην μιας συγκεκριμένης ομάδας ή κοινότητας).
8. Βοηθήστε τις αντιμαχόμενες πλευρές να συντάξουν έναν κατάλογο με τις λύσεις που ενδέχεται να συμβάλουν στην επίτευξη αυτού του στόχου.
9. Φτιάξτε έναν κατάλογο με τα κριτήρια βάσει των οποίων πρέπει να εξεταστεί κάθε λύση (π.χ., επείγον, εφικτό, οικονομικά αποδοτικό).
10. Αξιολογείστε κάθε λύση βάσει αυτών των κριτηρίων.
11. Φροντίστε να επιτύχετε συμφωνία σε μία ή περισσότερες λύσεις που φαίνονται να ικανοποιούν περισσότερο όλες τις πλευρές.
12. Αποφασίστε τις διαδικασίες, τις αρμοδιότητες και τα χρονοδιαγράμματα των δράσεων που απαιτούνται προκειμένου να εφαρμοστεί η συμφωνία.
13. Καταγράψτε τις αποφάσεις που λάβατε και ζητήστε από όλες τις πλευρές να υπογράψουν τη συμφωνία.

Κεφάλαιο 6

Παρακολούθηση & Αξιολόγηση

6.1 Παρουσιάσεις των άμεσα ενδιαφερομένων

Οι παρουσιάσεις των άμεσα ενδιαφερομένων - προφορικές παρουσιάσεις βάσει καταλόγου με συγκεκριμένες ερωτήσεις για καίριες πτυχές της πρωτοβουλίας προστασίας της φύσης - μπορούν να αποτελέσουν καλή βάση για την επιτυχή υλοποίηση της πρωτοβουλίας. Το προσωπικό πεδίου και οι εκπρόσωποι των άμεσα ενδιαφερομένων πλευρών ετοιμάζουν παρουσιάσεις από κοινού με την κοινότητα και με τους υπεύθυνους διαχείρισης της πρωτοβουλίας. Οι παρουσιάσεις αυτές πραγματοποιούνται σε ειδική για τον σκοπό αυτό συνάντηση. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί οπτικό υλικό, ανάλογα με τους διαθέσιμους πόρους και τα προς κάλυψη θέματα. Καλό είναι να συμμετέχουν στις παρουσιάσεις όσο το δυνατόν περισσότερες ομάδες ώστε να καλυφθούν όλα τα θέματα σε βάθος και να ληφθούν υπόψη τα ενδιαφέροντα όλων των πλευρών. Κάθε παρουσίαση δεν πρέπει να διαρκεί περισσότερο από 20 λεπτά.

Στόχος της μεθόδου

Οι προφορικές παρουσιάσεις είναι μια μορφή διήγησης. Συνιστούν, συνεπώς, έναν φυσικό και φιλικό τρόπο μέσω του οποίου ορισμένες παραδοσιακές κοινωνίες αισθάνονται άνετα να διατυπώσουν τις ανησυχίες και τις ιδέες τους. Οι άνθρωποι ακούν τις παρουσιάσεις, αξιολογούν τα μηνύματα, θέτουν ερωτήσεις, ζητούν διευκρινίσεις, και μετά όλοι μαζί (ντόπιοι και υπεύθυνοι διαχείρισης της πρωτοβουλίας) αποφασίζουν ποιες αλλαγές πρέπει να γίνουν και με ποιον τρόπο.

Βασικά βήματα

- Από κοινού με τους εκπροσώπους των άμεσα ενδιαφερομένων ντόπιων ετοιμάζετε έναν κατάλογο των θεμάτων που πρέπει να καλυφθούν κατά τις παρουσιάσεις. Οι ερωτήσεις πρέπει να είναι ανοιχτές και να διαφέρουν ανάλογα με το εάν απευθύνονται σε άμεσα ενδιαφερόμενους ή σε εργαζόμενους πεδίου. Για παράδειγμα, κατάλληλες ερωτήσεις για τους άμεσα ενδιαφερόμενους είναι οι εξής: «Τι άλλαξε για εσάς από τότε που άρχισε η πρωτοβουλία;», «Τι άλλαξε στο περιβάλλον;», «Πως διαπιστώνετε ότι όντως έγιναν αλλαγές;», «Είχατε προβλήματα με το προσωπικό ή με τους υπεύθυνους διαχείρισης της πρωτοβουλίας;», «Είστε ικανοποιημένοι με τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίστηκαν τα προβλήματα;», «Τι έχετε να προτείνετε για τη βελτίωση της πρωτοβουλίας;». Ορισμένες από τις ερωτήσεις αυτές είναι επίσης κατάλληλες για τους εργαζόμενους πεδίου. Το προσωπικό που εργάζεται στο πεδίο μπορεί να ενδιαφερθεί περισσότερο για την παρουσίαση θεμάτων όπως η καταλληλότητα της εκπαίδευσής τους, ο έλεγχος και η διάθεση πόρων, κτλ. Είναι δυνατόν να παρουσιαστούν τέτοια θέματα, είναι όμως προτιμότερο να εξεταστούν λεπτομερώς σε ξεχωριστή συνάντηση στην οποία θα συμμετέχει μόνο το προσωπικό που εργάζεται για την πρωτοβουλία.
- Καθορίστε ποιοι εκπρόσωποι των άμεσα ενδιαφερομένων και ποια μέλη του προσωπικού πεδίου θα κάνουν τις παρουσιάσεις και μοιράστε τους τον κατάλογο με τις ερωτήσεις ως οδηγό. Τονίστε τους ότι μπορούν ελεύθερα να αναφέρουν όποιο άλλο θέμα κρίνουν ότι πρέπει να καλυφθεί. Δώστε τους τουλάχιστον μία εβδομάδα καιρό να προετοιμαστούν πριν τη συνάντηση.

- Κατά τη συνάντηση, ενθαρρύνετε τους παρευρισκόμενους να θέσουν ερωτήματα μετά από κάθε παρουσίαση και να συνεισφέρουν στα όσα ακούστηκαν.
- Σημειώστε τα προς εξέταση βασικά σημεία/θέματα σε έναν πίνακα.
- Αφού τελειώσουν οι παρουσιάσεις, επανεξετάστε τα κύρια σημεία και συζητήστε τις στρατηγικές που υπάρχουν για την επιτυχή αντιμετώπιση των προβλημάτων που θίχτηκαν.
- Πριν φθάσετε στα τελικά συμπεράσματα, καλό θα ήταν να επισκεφθείτε το πεδίο για να δουν όλοι από κοντά συγκεκριμένες πτυχές που θίχτηκαν κατά τις παρουσιάσεις.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μεθόδου

+	-
ευνοεί τον ισότιμο και άμεσο διάλογο μεταξύ των ντόπιων και του προσωπικού της πρωτοβουλίας	ορισμένες παρουσιάσεις μπορεί να είναι ιδιαίτερα υποκειμενικές και μεροληπτικές
η συμμετοχή των εκπροσώπων των άμεσα ενδιαφερόμενων στη σύνταξη των ερωτήσεων ή στον καθορισμό των δεικτών, βάσει των οποίων θα αξιολογηθεί η επιτυχία της πρωτοβουλίας, ενδυναμώνει την αίσθηση της ευθύνης τους για το τελικό αποτέλεσμα και τους θυμίζει ότι έχουν άμεσο συμφέρον να επιτύχει η πρωτοβουλία	η διαδικασία μπορεί να είναι χρονοβόρα (η συνάντηση αξιολόγησης των παρουσιάσεων μπορεί διαρκέσει ολόκληρη ημέρα, ιδίως εάν προβλέπεται επίσκεψη στο πεδίο)
η συμμετοχή των εργαζομένων πεδίου στις παρουσιάσεις τους δημιουργεί την αίσθηση ότι οι υπεύθυνοι διαχείρισης της πρωτοβουλίας δίνουν σημασία στις απόψεις και στις ανησυχίες τους	ο συντονιστής πρέπει να είναι ιδιαίτερα ικανός για να μπορέσει να διαχειριστεί τις αντικρουόμενες απόψεις με εποικοδομητικό τρόπο και για να επιτύχει την ακριβή καταγραφή και εξέταση όλων των θεμάτων που παρουσιάστηκαν ώστε όλοι να μείνουν ικανοποιημένοι
στην προφορική παρουσίαση μπορούν να συμμετάσχουν ισότιμα και αγράμματοι άνθρωποι	
σε αντίθεση με τη γραπτή έκθεση, η προφορική παρουσίαση επιτρέπει την άμεση αποσαφήνιση δυσνόητων σημείων και την απευθείας ανατροφοδότηση	

Μέρος Β'

Παραδείγματα συμμετοχικών διαδικασιών από τη διαχείριση υδάτινων πόρων

Κεφάλαιο 7

Παραδείγματα περιοχών που εφάρμοσαν Συμμετοχικές Διαδικασίες στον σχεδιασμό της διαχείρισης των υδάτινων πόρων τους.

7.1 Η περίπτωση της διαχείρισης των πλημμυρικών πεδιάδων μιας περιοχής στην Ανατολική Αγγλία.

Ένα μικρό αλλά αντιπροσωπευτικό δείγμα πληθυσμού αρκεί.....

Στόχοι: Οι στόχοι της πρωτοβουλίας ήταν:

- Να καταγραφούν οι απόψεις του κοινού για τη διαχείριση των πλημμυρικών πεδιάδων (σε επίπεδο λεκάνης απορροής).
- Να εμπλακούν ενεργά οι πολίτες στη διατύπωση προτάσεων για τη βελτίωση των πλημμυρικών πεδιάδων.
- Να δοκιμαστούν νέες τεχνικές συμμετοχικών διαδικασιών σε ένα μικρό δείγμα του πληθυσμού της περιοχής.
- Να διαπιστωθεί κατά πόσο οι συμμετοχικές διαδικασίες σε μικρό δείγμα πληθυσμού μπορεί να καταδείξει τις γενικότερες τάσεις του συνόλου των κατοίκων της περιοχής.
- Να εξοικονομηθούν πόροι (αφού η δουλειά σε μικρό δείγμα πληθυσμού κοστίζει λιγότερο).
- Να συγκριθούν οι απόψεις των κατοίκων με τις απόψεις των ειδικών για τη διαχείριση των πεδιάδων. Οι τελευταίες θα καταγράφονταν με χωριστές συμμετοχικές διαδικασίες (σεμινάρια, εργαστήρια κλπ.)

Κλίμακα εφαρμογής: 2 χωριά από το σύνολο των οικισμών της περιοχής λεκάνης απορροής.

Διάρκεια: 1999-2002

Ποιοι και πώς συμμετείχαν: Κάτοικοι των 2 χωριών (μαθητές, ενήλικες, συνταξιούχοι κλπ.) Κλήθηκαν να διατυπώσουν οποιαδήποτε πρόταση ήθελαν για να γίνουν οι πλημμυρικές πεδιάδες πιο βιώσιμες από άποψη κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική.

Οι μέθοδοι, τα εργαλεία Συμμετοχικών Διαδικασιών και το κόστος τους: Καταρχήν καταρτίστηκε μια μεθοδολογία σχεδιασμού διαχείρισης πλημμυρικών πεδιάδων. Αυτή συνίστατο στη χρήση τρισδιάστατης μακέτας όπου οι κάτοικοι καλούνταν να τοποθετήσουν σύμβολα για να δηλώσουν τι είδους παρεμβάσεις βελτίωσης ήθελαν, όπως για παράδειγμα τη δημιουργία νέων υγροτόπων, τη δημιουργία ποδηλατοδρόμων κατά μήκος του ποταμού, περισσότερα αγκυροβόλια για τους τουρίστες κλπ. Και στα 2 χωριά αναδείχθηκαν τρεις κατηγορίες προτάσεων:

- ✓ δημιουργία προστατευόμενης περιοχής
- ✓ περισσότερα αγκυροβόλια για τους τουρίστες
- ✓ κατασκευή ποδηλατοδρόμων.

Κόστος σε ευρώ:

Κατάρτιση του υπεύθυνου της δράσης και ενός βοηθού για να εφαρμόσουν τη μεθοδολογία	1600 (800 έκαστος)
Αμοιβή βοηθού που ανέλαβε να ετοιμάσει, να διεξάγει και να καταγράψει τα συμπεράσματα των συνεδριών (επί 20 ημέρες)	5500
Υλικά (μακέτας κλπ.)	620

Στον προϋπολογισμό πρέπει να συμπεριληφθεί και η αμοιβή του Υπεύθυνου Δράσης.

Βαθμός συμμετοχής: Συμμετείχε το 2% του πληθυσμού των 2 χωριών το οποίο διατύπωσε περί τις 200 προτάσεις. Σε καθένα από τα χωριά εκτέθηκε επί δύο μέρες σε κάποιον δημόσιο χώρο (π.χ. βιβλιοθήκη, σχολείο) η μακέτα του οικισμού και του τμήματος των πλημμυρικών πεδιάδων που του αντιστοιχεί.

Αποτελέσματα: 200 διαφορετικές προτάσεις βελτίωσης των πλημμυρικών πεδιάδων υποβλήθηκαν από κάθε χωριό. Οι περισσότερες από αυτές εμπίπτουν στις τρεις προαναφερθείσες κατηγορίες έργων. Διαπιστώθηκε ότι οι προτάσεις αυτές συνέπιπταν με τις απόψεις σχεδίων που είχαν υποβάλει οι πιο εξειδικευμένοι stakeholders κι έτσι αποφασίστηκε να υλοποιηθούν τα σχέδια αυτά. Τα σχέδια βελτίωσης των πεδιάδων αφορούσαν 15.000 εκτάρια γης και το κόστος τους ανέρχεται σε 15.600.000 ευρώ για μια περίοδο 50 χρόνων.

Διδάγματα

Θετικά (+):

- + Η δειγματοληπτική συμμετοχή 2 μόνων χωριών από το σύνολο των οικισμών της λεκάνης απορροής έδωσε πολύ χρήσιμα αποτελέσματα για την αξιολόγηση σχεδίων που έχουν ήδη καταρτιστεί από τους ειδικούς. Μία τέτοια δειγματοληπτική συμμετοχική διαδικασία μπορεί να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι αξίζει τον κόπο να γίνει επένδυση σε άλλη, μεγαλύτερης κλίμακας, συμμετοχική διαδικασία.
- + Η μεθοδολογία με τις τρισδιάστατες μακέτες επέτρεψε σε οποιονδήποτε να διατυπώσει τις ιδέες του για την ανάπτυξη της περιοχής του. Ήταν μια «φιλική προς τον χρήστη» μεθοδολογία.
- + Η μεθοδολογία συνέφερε από άποψη χρόνου και κόστους. Η συλλογή των ιδεών έγινε γρήγορα και χωρίς μεγάλο κόστος.

Αρνητικά (-):

- Χρειάζεται επένδυση χρόνου και προσπάθειας για να εντοπιστούν οι πιο αντιπροσωπευτικοί (από άποψη μεγέθους, τοποθεσία και χαρακτηριστικών) οικισμοί από το σύνολο της περιοχής λεκάνης απορροής.
- Η δουλειά με δείγματα πληθυσμού αφορά μικρούς αριθμούς συμμετεχόντων και ελλοχεύει ο κίνδυνος να μην αντανάκλα τις ευρύτερες απόψεις του συνόλου του πληθυσμού. Τα αποτελέσματα, άρα, πρέπει να συγκρίνονται με τα αποτελέσματα και άλλων συμμετοχικών διαδικασιών (όπως εργαστήρια, σεμινάρια κλπ. για ειδικές ομάδες stakeholders.)

Για περισσότερες πληροφορίες: www.floodplains.org ή μέσω jac.cuff@virgin.net του Ευρωπαϊκού Γραφείου Περιβάλλοντος.

7.2 Η περίπτωση της διαχείρισης των Λιμνών Veluwe στην Ολλανδία.

Ευδιάκριτα στάδια, το κλειδί ενός καλοσχεδιασμένου προγράμματος συμμετοχικών διαδικασιών...

Στόχος: Η διαχείριση των λιμνών υπόκειται στην αρμοδιότητα 20 φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης (ΦΤΑ), ο καθένας από τους οποίους εφάρμοζε διαφορετική πολιτική και μέσα διαχείρισης και είχε διαφορετικές βλέψεις και συμφέροντα. Άποψη για τη διαχείριση των λιμνών εξέφραζαν επίσης κάποιες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) Το αποτέλεσμα ήταν να υπάρχουν πολλά και αλληλοαντικρουόμενα σχέδια (για την προστασία της φύσης, την αναψυχή, την αλιεία, τις μεταφορές κλπ.) Το Υπουργείο Δημοσίων Έργων ξεκίνησε το 1996 μια προσπάθεια σύνταξης ενιαίου διαχειριστικού σχεδίου με συμμετοχικές διαδικασίες. Φιλοδοξία του ήταν η κατάρτιση ενός σχεδίου διαχείρισης υψηλής ποιότητας που να είναι ρεαλιστικό και ευρέως αποδεκτό.

Διάρκεια: 1996-2001

Ποιοι και πώς συμμετείχαν: Υιοθετήθηκε η πολιτική της ισότιμης συνεργασίας των τοπικών αρχών, των ΜΚΟ και των άλλων ενδιαφερόμενων ομάδων. Η αλληλεπίδραση αυτών των ομάδων επιτεύχθηκε μέσω των ακόλουθων συμμετοχικών σχημάτων:

- ✓ *Συντονιστική Επιτροπή* με εκπροσώπους των ΦΤΑ. Αρμοδιότητές της ήταν ο Συντονισμός της διαδικασίας και η λήψη αποφάσεων. Το έργο της Συντονιστικής Επιτροπής υποστήριζε μια *Ομάδα Πρωτοβουλίας*.
- ✓ *Ομάδα Πρωτοβουλίας.* Απαρτίστηκε από ειδικούς, στελέχη κυβερνητικών φορέων και ΜΚΟ. Συζήτησε το ακριβές αντικείμενο του σχεδίου διαχείρισης.
- ✓ *Συνεδρίες διαβουλεύσεων με πολίτες και ομάδες ενδιαφερομένων.* Μέσα από τις συνεδρίες δόθηκε σε αυτές τις ομάδες η ευκαιρία έκφρασης ιδεών και απόψεων.

Την όλη διαδικασία συντόνισε μία ομάδα εργασίας του Υπουργείου Δημοσίων Έργων και Διαχείρισης Υδάτινων Πόρων η οποία όμως είχε ανεξάρτητο γραφείο, λογότυπο και τρόπο εργασίας.

Ακολουθώντας τη λογική διαδικασία του «σχοινιού με τους κόμπους» (που παρουσιάστηκε στην εισήγηση του WWF για Συμμετοχικές Διαδικασίες), η όλη διαδικασία χωρίστηκε σε 4 στάδια, το καθένα από τα οποία οδηγούσε σε συγκεκριμένες αποφάσεις.

Στάδιο 1. Εκκίνηση.

- 1.1. Σχεδιασμός της όλης διαδικασίας (1996).
- 1.2. Επίσημες συμφωνίες με όλους τους αρμόδιους φορείς επί της διαδικασίας (1997).
- 1.3. Σύσταση της Συντονιστικής Επιτροπής και της ομάδας εργασίας και καθορισμός αρμοδιοτήτων τους.

Στάδιο 2. Προσδιορισμός προβλημάτων, εκτίμηση της κατάστασης.

- 2.1. Καταλογράφηση όλων των προβλημάτων και των επίμαχων ζητημάτων και πρώτες ιδέες (καλοκαίρι 1997).
Διεξήχθησαν 8 συνεδρίες με στελέχη ΦΤΑ, ΜΚΟ και πολίτες (300 άτομα). Προσδιορίστηκαν 400 ζητήματα. Στις συνεδρίες αυτές εφαρμόστηκε η

μέθοδος του καταγιγισμού ιδεών σε μια ατμόσφαιρα που ενεθάρρυνε την ανοιχτή συζήτηση. Σχεδιαστές κόμικς απεικόνιζαν τις ιδέες που προέκυπταν και υποκινούσαν τη συζήτηση. Συμμετείχαν και ειδικοί αλλά τους είχε ζητηθεί να μη διατυπώσουν (σε αυτό το στάδιο) απόψεις. Τα αποτελέσματα υποβάλλονταν στην κρίση ανθρώπων που δεν συμμετείχαν. Μετά το πέρας των συνεδριών, μια ομάδα ειδικών συνόψιζε και καταλογογραφούσε όλα τα προβλήματα και ζητήματα που είχαν προκύψει. Στη συνέχεια αυτά αποστέλλονταν σε όλους τους συμμετέχοντες στις συνεδρίες. (SOS: πολύ σημαντικό στοιχείο, να πληροφορούμε το κοινό που καλούμε σε συμμετοχική διαδικασία για τα αποτελέσματα).

2.2. Έγκριση των αποτελεσμάτων από την Συντονιστική Επιτροπή.

Στάδιο 3. Εξεύρεση λύσεων

3.1. Παραγωγή ιδεών και λύσεων (καλοκαίρι 1999).

Διεξήχθησαν συνεδρίες στις οποίες συμμετείχαν 170 άτομα με στόχο την παραγωγή ιδεών και λύσεων για τα προβλήματα που είχαν εντοπιστεί στο προηγούμενο στάδιο. Ποικίλα εργαλεία και τεχνικές χρησιμοποιήθηκαν για την ανάπτυξη της δημιουργικότητας (από θεατρικά δρώμενα και τεχνικές δημιουργικής γραφής ως τη χρήση GIS για τον εντοπισμό των προβλημάτων και των πιθανών λύσεων). Σε αυτές τις συνεδρίες ακούστηκαν ιδέες από πολίτες, ενδιαφερόμενες ομάδες, την ομάδα εργασίας, τους ειδικούς και τους ΦΤΑ. Μετά το πέρας των συνεδριών οι ειδικοί εξέτασαν τις ιδέες που διατυπώθηκαν και τις ομαδοποίησαν σε «οικοδομικά τετράγωνα».

3.2. Καταλογράφηση των υπό εξέλιξη προγραμμάτων (projects), ανάλυσή τους και χάρτης ζώνωσης που αποτυπώνει την κατάσταση.

3.3. Ανάπτυξη διαφορετικών σεναρίων λύσεων.

3.4. Ανάλυση των επιπτώσεων από το κάθε σενάριο.

Οι επιπτώσεις του κάθε πιθανού σεναρίου αναλύθηκαν σε διημερίδες όπου συμμετείχαν και προσέφεραν τη γνώση και την εμπειρία τους τόσο οι ειδικοί όσο και οι χρήστες των λιμνών.

3.5. Απόφαση της Συντονιστικής Επιτροπής για την ακολουθητέα στρατηγική (τέλος 1999).

Στάδιο 4. Εφαρμογή (Προετοιμασία της εφαρμογής)

4.1. Ανάπτυξη σχεδίου δράσης. Προσδιορισμός του τι, πού, πότε και από ποιόν πρέπει να γίνει.

Για την παραγωγή του καταρτίστηκαν 8 ομάδες εργασίες (που αποτελούνταν από στελέχη της Ομάδας Πρωτοβουλίας και ανθρώπους-κλειδιά) που συνήλθαν σε ημερήσιες συνεδρίες και επεξεργάστηκαν λεπτομερές σχέδιο δράσης για κάθε τομέα (φύση, αναψυχή, οικονομική ανάπτυξη κλπ.)

4.2. Σύνταξη συμφωνητικών για την υλοποίηση του σχεδίου δράσης.

4.3. Απόφαση της Συντονιστικής Επιτροπής για την υλοποίηση του σχεδίου δράσης (Νοέμβριος 2000).

4.4. Εφαρμογή του σχεδίου σε 3 φάσεις, με εκκίνηση το 2002. Προβλέφθηκαν "στιγμές σκέψης και επανεξέτασης" του σχεδίου για να ληφθούν υπόψη πιθανές νέες εξελίξεις και δεδομένα.

Αποτελέσματα:

Τα στελέχη των ΦΤΑ ενθουσιάστηκαν! Ανέλαβαν τις ευθύνες τους κατανέμοντας μεταξύ τους την εργασία και το κόστος για την εφαρμογή των 38 δράσεων/μέτρων διαχείρισης.

- Θετική ανταπόκριση από όλους τους συμμετέχοντες.
- Νέες μορφές συνεργασίας δοκιμάστηκαν ανάμεσα στους ΦΤΑ διαφορετικών βαθμίδων καθώς και ανάμεσα σε αυτούς και στις ΜΚΟ.
- Οι ΜΚΟ συνέβαλαν σημαντικά στη βελτίωση της ποιότητας του σχεδίου διαχείρισης. Εισηγάγαν μια νέα ματιά και διατηρούσαν τους συμμετέχοντες σε εγρήγορση (π.χ. ρωτώντας ερωτήσεις του τύπου "ποιο είναι το όφελος για τους χρήστες των υδάτινων πόρων;")
- Οι ΜΚΟ διεύρυναν την οπτική τους καθώς τους δόθηκε η ευκαιρία να κατανοήσουν τα συμφέροντα των άλλων ομάδων.
- Το Υπουργείο Δημοσίων Έργων και Διαχείρισης Υδάτινων Πόρων εξετίμησε το αποτέλεσμα της διαδικασίας καθώς προσέφερε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο διαχείρισης των λιμνών το κόστος του οποίου κατανεμήθηκε ανάμεσα στους ΦΤΑ.
- Το σχέδιο διαχείρισης ήταν μακροπρόθεσμο αλλά περιελάμβανε και δράσεις άμεσης εφαρμογής, απαραίτητες για την κινητοποίηση και τη διατήρηση του ενθουσιασμού των ενδιαφερομένων ομάδων.

Διδάγματα

Σε σχέση με την ίδια τη διαδικασία

- Αφιερώστε αρκετό χρόνο στην εκκίνηση, στο 1ο στάδιο.
-- Η εκκίνηση διήρκεσε περί τα δύο χρόνια γιατί χρειάστηκε χρόνος για την έγκριση της διαδικασίας και το συντονισμό/ συνεργασία των διαφορετικών φορέων.
- Μην αφήσετε το κοινό που καλείτε σε συμμετοχικές διαδικασίες να χαθεί στον όγκο των πληροφοριών και δεδομένων που έχετε συλλέξει! Θέστε όρια και δώστε κατευθύνσεις προτού αρχίσετε τις συνομιλίες με τους πολίτες και τις ενδιαφερόμενες ομάδες.
--Ο μεγάλος όγκος των πληροφοριών που συγκεντρώθηκαν για τις λίμνες ήταν μία από τις αιτίες καθυστέρησης του όλου έργου. Χρειάστηκε πολύς χρόνος για την επεξεργασία όλων αυτών των δεδομένων για την υπάρχουσα κατάσταση των λιμνών κατά τρόπο που να βοηθά τους συμμετέχοντες να σκεφτούν λύσεις. Πρέπει να αντιμετωπίσετε, άρα, το ζήτημα της διαχείρισης των πληροφοριών. Στις διαδικασίες που ακολουθήθηκαν στο συγκεκριμένο πρόγραμμα διαπιστώθηκε ότι οι συναντήσεις με το κοινό ήταν ΥΠΕΡΒΟΛΙΚΑ ανοιχτές. Δεν είχαν τεθεί όρια, προδιαγραφές, περιορισμοί. Θα διευκόλυνε, διαπιστώνεται εκ των υστέρων, να είχαν δοθεί κάποιες κατευθυντήριες γραμμές στο κοινό, όπως αυτές που είχε υπόψη της η Συντονιστική Επιτροπή.
- Προσπαθήστε να προσδιορίσετε εξ αρχής όλα τα στάδια της διαδικασίας. Στη συγκεκριμένη διαδικασία διαπιστώθηκε ότι κάπου στη μέση, τα προβλήματα που προσδιορίστηκαν ήταν πολλά και τα στάδια/ ζητούμενα της διαδικασίας ήταν ασαφή. Από την αρχή λοιπόν "οι κόμποι του σχοινού" πρέπει να είναι προσδιορισμένοι.
- Εξασφαλίστε ότι η όλη διαδικασία λαμβάνεται σοβαρά υπόψη από τους φορείς λήψης αποφάσεων. (Μ' άλλα λόγια ότι δεν ακυρώνεται η προσπάθεια που κάνετε από πρωτοβουλίες άλλων φορέων λήψης αποφάσεων.)
- Ο συντονιστής πρέπει να διασφαλίζει ότι τα στελέχη των ΦΤΑ υποστηρίζουν τη διαδικασία και δεσμεύονται από αυτήν.
- Είναι σημαντικό να είναι ανεξάρτητη η ομάδα εργασίας. Όπως είδαμε παραπάνω, η ομάδα εργασίας που συστάθηκε αποτελούνταν, μεν, από στελέχη του Υπουργείου, αλλά λειτούργησε ανεξάρτητα. Αυτό τη διευκόλυνε να κερδίσει την εμπιστοσύνη όλων των ενδιαφερομένων μερών. Το γεγονός ότι η περιοχή ενέπιπτε σε δύο διαφορετικές Περιφέρειες και ότι το αντικείμενο εργασίας ήταν η διαχείριση του νερού, που χρειαζόταν ολοκληρωμένη προσέγγιση, συνετέλεσαν ώστε να γίνει πολύ εύκολα αποδεκτός ο συντονιστικός ρόλος μιας ανεξάρτητης ομάδας εργασίας. Οι Περιφέρειες εκτίμησαν ιδιαίτερα την ύπαρξη αυτής της ανεξάρτητης αρχής που ανέλαβε να επεξεργαστεί ένα θέμα που υπερέβαινε τα γεωγραφικά όρια της μίας Περιφέρειας. (Η Οδηγία-Πλαίσιο για το Νερό επιβάλλει την ολοκληρωμένη διαχείριση σε επίπεδο λεκάνης απορροής. Άρα μια τέτοια ομάδα εργασίας ανεξάρτητης φύσης που θα αναλάβει τις συμμετοχικές διαδικασίες σχεδιασμού μπορεί να είναι η ενδεικνυόμενη λύση).

7.3 Καθαρίζοντας τον ποταμό Tubaek (Δανία) από τα νιτρικά.

Στόχοι: Ένα τριετές πρόγραμμα που συντόνισαν ένα στέλεχος της τοπικής αυτοδιοίκησης και ένα από τον γεωργικό συνεταιρισμό της περιοχής. Στόχος ήταν να ξεκινήσει μια συνεργασία με τους 50 περίπου αγρότες που ασκούσαν τις γεωργικές δραστηριότητές τους στην περιοχή του ποταμού (μήκους 15 χλμ). Η ιδέα συνίστατο στη σύναψη συμφωνιών για τη μείωση των νιτρικών και των φυτοφαρμάκων. Πράγματι, μέσω ενός προσεκτικά σχεδιασμένου διαλόγου, επετεύχθη μια καλή συνεργασία με τους αγρότες. Αποτέλεσμα ήταν η μείωση των νιτρικών και της χρήσης φυτοφαρμάκων. Οι συμφωνίες αυτές, εθελοντικού χαρακτήρα, εντάχθηκαν στο ευρύτερο πλαίσιο υποστήριξης μιας φιλικής προς το περιβάλλον γεωργίας (που προβλέπεται και από την ΚΑΠ).

Κλίμακα εφαρμογής: Το ποτάμι μήκους 15 χλμ.

Διάρκεια: 1998-2001

Στόχοι των Συμμετοχικών Διαδικασιών :

- ▶ Να σχεδιαστεί η απορρύπανση του ποταμού κατά τρόπο που να μην αποβαίνει εις βάρος των αγροτών.
- ▶ Να συμμετάσχουν ενεργά οι αγρότες στη διαχείριση των υδάτινων πόρων της περιοχής.

Ποιοι και πώς συμμετείχαν: Οι αγρότες, οι εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης και του συμβουλευτικού οργάνου των αγροτών

Οι μέθοδοι και τα εργαλεία Συμμετοχικών Διαδικασιών:

Το κλειδί του εποικοδομητικού διαλόγου ήταν ότι οι δημόσιες συνεδριάσεις οργανώθηκαν μέσω των γεωργικών συνεταιρισμών και μάλιστα επί τόπου, στον χώρο εργασίας των αγροτών.

Πώς συνεισέφεραν οι ενδιαφερόμενοι (οι αγρότες): Μέσω των γνώσεών τους σε τοπικά θέματα, της διάθεσης πόρων και της δέσμευσής τους να αλλάξουν τις μεθόδους που εφαρμόζαν ώστε να εξασφαλιστεί η ποιότητα τόσο της παραγωγής όσο και των υδάτινων πόρων.

Διδάγματα

- ▶ Οι αγρότες μπορούν να κινητοποιηθούν και να υιοθετήσουν φιλικές προς το περιβάλλον πρακτικές υπό την προϋπόθεση ότι ο διάλογος τους σέβεται και διεξάγεται στον δικό τους χώρο.
- ▶ Η προσέγγιση αυτή απαιτεί χρόνο αλλά προλαμβάνει συγκρούσεις. Τα αποτελέσματα ενσωματώνονται στην καθημερινή πρακτική των αγροτών και εξασφαλίζουν αμοιβαία οφέλη για τους ίδιους και το περιβάλλον.
- ▶ Παράγοντας επιτυχίας αυτής της μεθόδου Συμμετοχικών Διαδικασιών είναι ότι «χτίζει» στις υφιστάμενες δομές εκπροσώπησης και συμμετοχής των αγροτών (στους γεωργικούς συνεταιρισμούς).

7.4 Σύντομη αναφορά σε άλλα παραδείγματα.

(Για περισσότερες πληροφορίες για ένα ή περισσότερα από αυτά, επικοινωνήστε με το WWF, στα τηλέφωνα και διευθύνσεις που αναγράφονται παραπάνω.)

7.4.1. Μείωση της κατανάλωσης νερού από τη βιομηχανία, Δανία.

Συνεργασία ανάμεσα στη δανέζικη αρμόδια αρχή για την προστασία του περιβάλλοντος, μια Εταιρία Συμβούλων, τις βιομηχανίες ενός συγκεκριμένου κλάδου και το όργανο εκπροσώπησής τους. Η προσπάθεια βασίστηκε στην επίδειξη συγκεκριμένων πρακτικών εξοικονόμησης νερού που αποβαίνουν προς όφελος της βιομηχανίας και του περιβάλλοντος. Για την εφαρμογή του προγράμματος είχε προβλεφθεί συγκεκριμένος προϋπολογισμός που κάλυπτε την εγκατάσταση των νέων τεχνικών για την εξοικονόμηση νερού.

Τα αποτελέσματα των τεχνικών που εφάρμοσαν συγκεκριμένες βιομηχανίες αξιολογούνταν και κοινοποιούνταν από τις αρμόδιες κρατικές αρχές προς τον βιομηχανικό κλάδο.

Πώς συνεισέφεραν οι βιομηχανίες στη Συμμετοχική Διαδικασία:

- (α) μέσω της τεχνογνωσίας τους σε ζητήματα καθημερινής πρακτικής της δουλειάς τους,
- (β) μέσω της διάθεσης ανθρωποωρών για την εφαρμογή των νέων τεχνικών και
- (γ) μέσω της ανταλλαγής τεχνογνωσίας με τις άλλες βιομηχανίες του ίδιου κλάδου (που ήταν και ανταγωνιστές!).

Το αποτέλεσμα ήταν η μείωση της κατανάλωσης νερού του συγκεκριμένου βιομηχανικού κλάδου κατά 80%!

Δυσκολίες που πρέπει να αντιμετωπιστούν είναι:

- (α) Έλλειψη γνώσης του προβλήματος και του οφέλους από την επίλυσή τους εκ μέρους των βιομηχανιών
- (β) Έλλειψη ενδιαφέροντος και κινήτρου εκ μέρους του βιομηχανικού τομέα και
- (γ) Έλλειψη πρόσβασης σε οικονομικούς πόρους για τη χρηματοδότηση πιλοτικών προγραμμάτων.

Για περισσότερες πληροφορίες: Danish Technological University, Christian Poll, cp@ipu.dk

Διδάγματα

(α) Οι πιλοτικές εφαρμογές εξοικονόμησης νερού στον βιομηχανικό κλάδο δεν χρειάζονται υψηλό προϋπολογισμό και μπορούν, μετά την επιτυχή εφαρμογή τους, να χρησιμεύσουν στην αναθεώρηση της νομοθεσίας σχετικά με τις επιπτώσεις της λειτουργίας των βιομηχανιών στο περιβάλλον

(β) Το κόστος εφαρμογής ενός τέτοιου πιλοτικού προγράμματος ανακτάται μέσω της εξοικονόμησης του ίδιου του πόρου (του νερού).

7.4.2. Διαχείριση πλημμυρικών πεδιάδων στο Σόμερσετ της Αγγλίας.

Διετές πρόγραμμα Συμμετοχικών Διαδικασιών για τη διαχείριση σε επίπεδο λεκάνης απορροής του ποταμού Parrett. (Το μεγαλύτερο ποτάμιο σύστημα στο Σόμερσετ, καταλαμβάνει έκταση 1665 τετρ.χλμ. και περιλαμβάνει πέντε ποταμούς.) Στόχος η εξεύρεση βιώσιμων λύσεων για τη διαχείριση του νερού τόσο κατά τις περιόδους πλημμυρών όσο και κατά τη διάρκεια όλου του έτους. Το πρόγραμμα επιδίωξε τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων μερών.

Διεξήχθησαν 27 συναντήσεις εργασίας με τη βοήθεια ειδικού συντονιστή με τα ακόλουθα αποτελέσματα:

- (α) Δήλωση συναίνεσης εκ μέρους όλων των ενδιαφερόμενων μερών για την επίτευξη κοινού οράματος στη διαχείριση της περιοχής λεκάνης απορροής.
- (β) Εντεκα πιθανές λύσεις-μέτρα που εφαρμόζονται σε περιπτώσεις πλημμυρών.
- (γ) Λεπτομερής ανάλυση των περιορισμών και των δυνατοτήτων που υπάρχουν για την εφαρμογή των 11 αυτών μέτρων (σε σχέση με την κρατική πολιτική, τους διοικητικούς μηχανισμούς και τις χρηματοδοτήσεις).
- (δ) Εκτίμηση των κοινωνικο-οικονομικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την εφαρμογή του καθενός από τα 11 μέτρα.
- (ε) Έναρξη διαλόγου για την εξεύρεση μια νέας ισορροπίας ανάμεσα στις ανάγκες του αγροτικού τομέα και της περιβαλλοντικής προστασίας.
- (στ) Παραγωγή δεικτών για την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των μέτρων.

Περισσότερες πληροφορίες: Rural Environmental Facilitation Service, Barry Philipps, b.phillips@tiscali.co.uk

Διδάγματα

- (α) Ο διάλογος και οι Συμμετοχικές Διαδικασίες πρέπει να αφορούν σε ένα θέμα που «καίει» το κοινό, όπως ήταν η διαχείριση των πλημμυρικών πεδιάδων στο Σόμερσετ.
- (β) Ο διάλογος και οι Συμμετοχικές Διαδικασίες πρέπει να διεξάγονται σταδιακά και σε τακτά χρονικά διαστήματα. Περισσότερες μικρές κλίμακας συναντήσεις είναι καλύτερες από μεγάλης κλίμακας εκδηλώσεις που γίνονται μία φορά.
- (γ) Πρέπει να διατηρείται το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων ζωντανό καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας. Αυτό πετυχαίνεται όταν οι εκδηλώσεις Συμμετοχικών Διαδικασιών έχουν συνέχεια, αλληλουχία και όταν παράγουν αποτελέσματα (αποφάσεις) που δοκιμάζονται και εφαρμόζονται.
- (δ) Βασικός παράγων επιτυχίας είναι η δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης που προέρχεται από ειλικρινή πρόθεση να ακουστούν όλα τα μέρη ισότιμα και χωρίς να ευνοείται κάποια πλευρά. Όταν ο φορέας ή το άτομο που αναλαμβάνει την πρωτοβουλία για τις Συμμετοχικές Διαδικασίες είναι ανεξάρτητος, τότε κερδίζεται η εμπιστοσύνη των ενδιαφερόμενων μερών.
- (ε) Πρέπει να πείσετε ότι οι συμμετέχοντες θα αφιερώσουν χρόνο στις Συμμετοχικές Διαδικασίες.

7.4.3. Συστάσεις Εθνικών Επιτροπών και Συμβουλευτικών Σωμάτων.

Εξασφαλίζουν ευρεία εκπροσώπηση φορέων αλλά για να είναι αποτελεσματικές πρέπει οι συναντήσεις τους να οργανώνονται καλά. Πριν τη συνάντηση πρέπει να προσδιορίζονται με σαφήνεια τα υπό συζήτηση θέματα, να συγκεντρώνονται οι απαραίτητες πληροφορίες και να αποστέλλονται στους συμμετέχοντες. Κατά τη διάρκεια της συνάντησης γίνεται συζήτηση και καταγράφονται οι απόψεις όλων για κάθε ένα από τα θέματα. Αποφάσεις λαμβάνονται μέσω συναίνεσης ή ψηφοφορίας. Μετά τη συνάντηση καταγράφονται τα πρακτικά, αποστέλλονται στους

συμμετέχοντες, αυτοί μπορούν να υποβάλλουν παρατηρήσεις και τα πρακτικά εγκρίνονται στην επόμενη συνάντηση.

7.4.4. Ενημερωτικές επιστολές προς το κοινό για την Οδηγία για το νερό, περιοχή Thuringia Γερμανίας

Πρωτοβουλία ενημέρωσης των ενδιαφερόμενων νερών για την Οδηγία μέσω δημοσίευσης (σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή) εξασέλιδης επιστολής μέσω της οποίας παρέχονται πληροφορίες για την Οδηγία και ζητώνται σχόλια από το κοινό. Σκοπός είναι να εξασφαλιστεί η συμμετοχή του κοινού στα μέτρα που θα ισχύσουν στην περιοχή ως απόρροια της εφαρμογής της Οδηγίας.

Προς το παρόν οι επιστολές δημοσιεύονται δύο ή τρεις φορές τον χρόνο. Στο τέλος της επιστολής σημειώνεται το όνομα και η ηλεκτρονική διεύθυνση ενός ατόμου για περισσότερες πληροφορίες και επικοινωνία. Η όλη διαδικασία προβλέπεται να διαρκέσει ως το 2009. Είναι πολύ νωρίς, ακόμη, για να εκφράσουν άποψη και σχόλια τα ενδιαφερόμενα μέρη, Έχει εκδηλωθεί όμως πάρα πολύ έντονο το ενδιαφέρον τους για να λαμβάνουν τις επιστολές και για ακόμη περισσότερη πληροφόρηση για την Οδηγία. Αυτό οδήγησε τις τοπικές αρμόδιες αρχές να συνεχίσουν τη διαδικασία αυτή και να συνεχίσουν με επιστολές επικεντρωμένες σε ειδικά θέματα της Οδηγίας. Η επικοινωνία αυτή με το κοινό και τα αποτελέσματά της θα αποτελέσουν τη βάση επικοινωνίας των τοπικών αρχών με τις άλλες αρμόδιες αρχές σε επίπεδο ολόκληρης της περιοχής λεκάνης απορροής και με τις κεντρικές αρμόδιες αρχές. Δίδαγμα από τη διαδικασία: είναι πολύ σημαντική η έγκαιρη και επαρκής ενημέρωση για την Οδηγία.

7.4.5. Χρήση πολλαπλών εργαλείων στις συμμετοχικές διαδικασίες για τη διαχείριση του Ρήνου, Γερμανία.

Χρησιμοποιήθηκαν τα εξής εργαλεία: Σύσταση ομάδων εργασίας από ειδικούς, ομάδες εργασίας για συγκεκριμένα θέματα, ανοιχτή επικοινωνία με το κοινό, συνεντεύξεις, συμπόσια, απογεύματα πληροφόρησης, δημιουργία φιλμ DVD , συναντήσεις στον χώρο εργασίας των ενδιαφερόμενων ομάδων και κύκλοι διαβουλεύσεων. Ενδιαφέρον έχει το DVD που γυρίστηκε. Περιέγραφε το ζήτημα της διαχείρισης του νερού της περιοχή ιστορικοεξελικτικά, ανεδείκνυε όλα τα ζητήματα που αφορούν τα ενδιαφερόμενα μέρη υπό την «κοινή στέγη» και σκοπό της ασφάλειας της ποιότητας των υδάτων και ανέλυε τα προτεινόμενα μέτρα και τις επιπτώσεις τους. Στόχος ήταν να κατανοήσουν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη τα προβλήματα, την ανάγκη επίλυσής του και τις διαφορετικές απόψεις που εκφράζονται από τις ποικίλες ομάδες κοινού. Επίσης τις προτεινόμενες λύσεις και τα αναμενόμενα αποτελέσματα από αυτά.

Ο διαδικτυακός τόπος όπου δημοσιεύονται οι επιστολές είναι:

www.thuringen.de/tmlnu.

Επίσης περισσότερες πληροφορίες στον Heide Jekel, Federal Ministry of the Environment, η διεύθυνση: heide.jekel@bmu.bund.de

Σημ.: Πολλά παραδείγματα εφαρμογής συμμετοχικών διαδικασιών μπορεί να βρει κανείς στο Διαδίκτυο κάνοντας έρευνα με λέξεις-κλειδιά το “public participation”.

ΘΥΜΗΘΕΙΤΕ:

- ✓ Η αποτελεσματική συμμετοχή είναι αποτέλεσμα μιας προσεκτικά σχεδιασμένης διαδικασίας στην οποία οι βασικοί ενδιαφερόμενοι συμφωνούν εξ αρχής για τον βαθμό συμμετοχής που απαιτείται
- ✓ Για να επιτευχθεί η συμμετοχή θα πρέπει να έχει συμφωνηθεί τόσο ο στόχος και τα επιθυμητά αποτελέσματα όσο και η μέθοδος, ο τρόπος δηλαδή με τον οποίο θα επιτευχθεί
- ✓ Η συμμετοχή είναι μια διαδικασία μάθησης και ανάπτυξης για όλους όσους εμπλέκονται. Χρειάζεται επομένως χρόνο!
- ✓ Το κοινό θα εμπλακεί μόνο αν κατανοήσει ο ένας τον άλλον, νοιώσει αυτοπεποίθηση για να συμμετέχει και πιστέψει ότι αξίζει τον κόπο.
- ✓ Η χρήση βραχυπρόθεσμων μεθόδων και τεχνικών για τη συμμετοχή απαιτούν την κατανόηση ολόκληρης της διαδικασίας και επιδέξια εφαρμογή. Δεν υπάρχουν εύκολες λύσεις.